

DOM IN SVET

LETNIK 40

V LJUBLJANI, 15. AVGUSTA 1927

ŠTEVILKA 6

Ljubljanski in kamniški porcelan in majolika (Iz zbirk Narodnega muzeja)

Popotnica

Fr. Seljak

Svetel pas rimske ceste je sekal črn trikot zemlje, obdan od morja, v dve polovici. Na severni strani ognjene črte, tam, kjer se je vrsta holmov in dolinic znižala v močvirno ravan, v turobo jezera z ločjem in povodnimi pticami, je ležala vas. Plaho gnezdo plahih ptic pod belimi skalami.

Istra, domovina rodú, ki je odkupoval zemljo z znojem in krvjó. Istra skromnega veselja in velikih solza. Speča kot mati, ki ima dete na prsih in ga še v svojih sanjah doji in ji od bridkosti in gneva podrhteva srce.

Iz vasi je odmeval glas zvona, ura je odbila enajsto. Če bi človek stal na vasi, bi slišal dolg vzdih, ki je prišel od nekje in

se izgubil med hišami. Skozi lipo, rastočo na trgu pred cerkvijo, je prodirala svetloba. Iz župnišča, ki je samevalo široko in mračno ob boku cerkve, je lil skozi okna prvega nadstropja dolg snop luči in se zibal na listju drevesa.

Mladi župni upravitelj ta večer še ni spal. Glava ga je bolela, neznana tesnoba mu je polnila srce.

»Šimen, kaj ti je?« mu je dejala mati, preden se je poslovila. Sestra ga je premerila z dolgim pogledom; grenko se je nasmehnila, kakor da ga razume in ne more govoriti.

Zaklenil je vrata spalnice in sedel k mizi. Na mizi je sameval sredi knjig in papirjev, med črnilnikom in namizno uro črn križ, ki je rastel kot cvet iz bele lobanje. Kristus na njem je bil bel kot lilija. Iz grenko lepe

simbolike te prikazni mu je planil na ustnice komaj viden usmev.

Pogledal je v kot, kjer je stala Marija sedem žalosti. Nekoč mu je prišlo na misel, da bi jo s krono ovenčal in zapisal »Istra« pod njo. To misel je opustil, ker se je zbal, da je blasfemična. Vendar mu je pogled na sedem mečev vsakokrat pričaral domovino pred oči.

Odprl je predal miznice. Na vrhu prebranih, na kupček zloženih pisem je ležalo veliko pismo z zobčastim robom in s težko pisavo popisano.

Trikrat ga je prebral, to pot četrtič. Pisal mu ga je prijatelj, vsebina je bila goreča, kakor da je duša zlita vanj, kakor da ga spoveduje. »Ti si Istran in lahko storiš več, kot bi mogel storiti kdo drugi... Ti si poklican, da rešuješ in vztrajaš. Ali si jasen sam s seboj?«

Pismo je omahnilo v duhovnikovih rokah. Bodri ga, ker ve, da je še mlad in je pravkar stopil pred oltar. Ali ve, da mu škof ni mogel drugega reči, kakor da mu je segel v roko in ga pogledal v oči.

Nekoč, kakor da je to že v silno daljni dobi, je kot dijak bral in verjel, da je narodnost paganstvo. Takrat ni razločeval ne v besedi ne v srcu dveh velikih pomenov enega samega izraza. Ko je stopil v to vas, je zagledal nenadoma ostro črto, ki je rezala pojmi in besedo v dva dela.

Pogledal je, na kateri strani stoji Kristus in še pogledati ni bilo treba, zakaj velik sijaj njegove postave se je dvigal iz teles in duš teptanih.

»Ti si Istran!« je ponovil duhovnik grenko iz pisma in iz misli ter zaprl predal. »Vem, da sem Istran, da bi rajši ne bil! Moja pot je stokrat grenka. Občutil sem prvo bridkost stanú, nikomur ne povem, katero. Občutil sem drugo, tudi ta ne pride čez moje ustnice...«

Odprl je okno. Svež nočni hlad je planil v sobo, v lipovem listju je trepetala njegova senca vsa neznani prikazni podobna. Gledal je Istro noči, tihote, ponižnih hišic, belih cesta, oljčnih in smokvinih nasadov ter vinogradov. Vonj mu je zavel v nosnice. Vonj po zemlji; ta vonj se mu je zdel, kakor njena govorica.

Kolikokrat je prišel iz tujine in je stopil po prašni cesti med skale in nasade. Vselej

je začutil ta vonj. »To je pa naša zemlja,« je dejal. Kakor da jo je samo po tem spoznal, samo po tem vzljubil.

»To je pa naša zemlja!« se je tudi ta večer nagnil skozi okno. In če bi bil slišal glas človeka v tej speči tihoti, bi bil dejal: »To so pa naši ljudje!«

To dvoje je združeval. To dvoje mu je ohranilo smeh na ustnicah in vero v življenje.

Na obzorju so se ločili nizki obrisi gorâ od zvezdnatega neba. Iskal je človeka v mraku zemlje, v katerem so bile le v širokih obrisih vidne nekatere stvari.

»Istran sem,« je ponavljal v duhu. »Tudi vi ste Istrani, otroci moji, žejni božje besede v domači govorici, željni ljubezni, ne sovraštva. Sovraštva so vam nasipali, a ljubezni — kdo vam bo dal?«

Iskal je med hišami, nikjer ni gorela luč. Za vasjo je temnel črn gozd, tih in pogreznjen vase. Za gozdom je gorela lučka, komaj vidna, trepetajoča kot zvezda.

»Tam je bolnik,« je pomislil in iskal z očmi v vejah lipe, kakor da motri lastno senco, ki se je premikala kot se je listje premikalo in izpreminjala obliko njegove glave.

Nenadoma je planila na krono lipe druga svetloba. Bila je čista, nobene sence ni bilo v nji. Šimen se je nagnil skozi okno. Iz sobe njegove matere je padala luč.

»Kaj je moji materi?« se je vprašal. Stopil je po sobi in poslušnil. Slišal je zapiranje vrat, nato počasno hojo po hodniku. Koraki so se bližali njegovi sobi. Boječi prsti so nalahko potrkali na vrata.

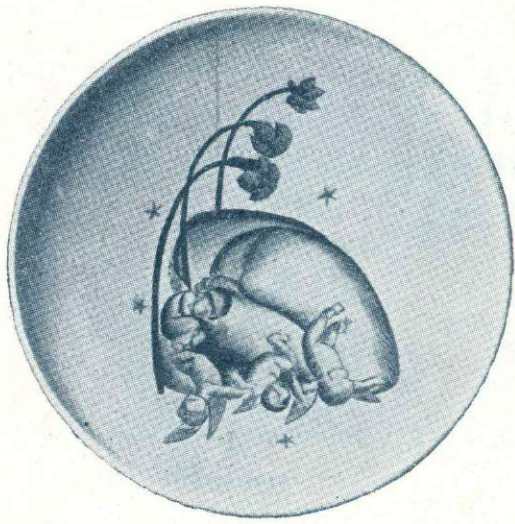
Odprl je. Pred njim je stala mati, ogrnjena v dolgo ruto, njen obraz je bil blede, zdel se je od skrbi ves razoran.

»Zakaj ne greš v posteljo?« ga je vprašala s tožnim glasom.

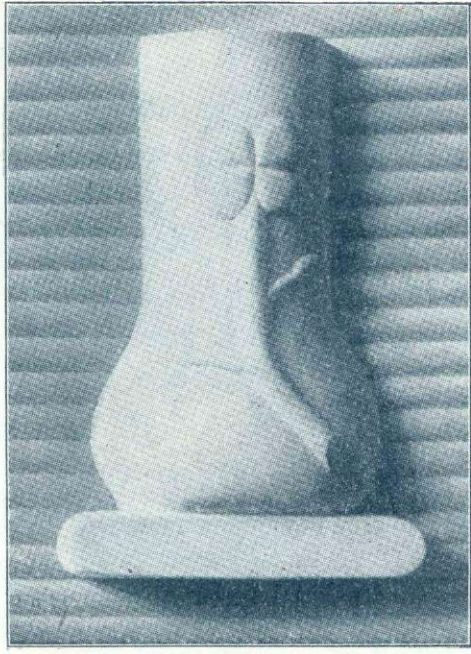
»Ne morem,« je odgovarjal. »Premišljeval sem.«

Mati je vstopila v sobo. Sin se je za hip umaknil, nato je zaprl vrata in materi ponudil stol. Ni skrival svojega začudenja. Bilo je prvič, da ga je obiskala ob tej uri, prvič da ga je gledala s tako skrbnimi, skrivnostnimi očmi.

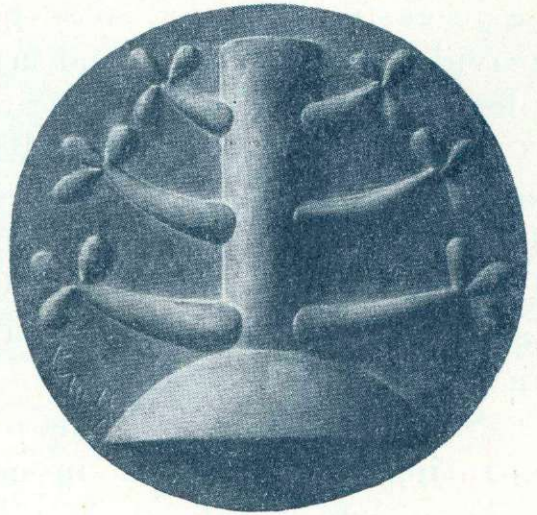
»Kaj je mati?« je vprašal in sedel nasproti Križanemu, rastočemu iz lobanje.

a

b

c

Keramična šola Fr. Kralja: a) krožnik, b) in c) arhitekturni ornamenti

»Nekaj sem ti pozabila povedati,« je dejala z obotavljajočim se glasom mati. »Danes popoldne so te trije iskali.«

Mrzlo ga je spreletelo. Vendar se je obvladal in ostal miren. Z rahlim očitkom je zvenel glas.

»Čemu mi niste prej povedali?«

»Nisem mogla... Zdaj mi ni več dalo miru.«

»Kdo so bili?« je vprašal sin naglo iz napete nestrpnosti, ko je videl, da mati tudi zdaj odlaša besedo.

»Niso povedali imena. Ne poznam jih ne jaz ne kdo drugi... Črni so bili; zdaj veš vse.«

Kakor da je ob tej besedi izginil ves strah, se je sin nasmehnil.

»In potem?«

»Vprašali so po tebi. Ko smo dejali, da te ni doma, niso hoteli verjeti. Vse so pregledali po sobi... Dejali so...«

»Kaj so dejali?« je prijel sin mater za roko in ji gledal v oči, da bi iz njih bral vso izpoved.

»Da ne smeš ljudem govoriti po naše... Tako, kot sem te jaz učila. Ne smel bi... pa saj veš... Moj Bog, sem dejala, kaj sem jaz kriva? Moj Bog, sem dejala...«

»To je vse?« je dejal duhovnik pol zamišljen.

»Ali ni dovolj?« je vzkliknila mati in pogledala v sinov obraz, ki ga ni umela. »Ali ni dovolj?«

Duhovnik ni čutil materine bolečine. Imel je svojo. »To bi hoteli!« mu je planila kri v lica. »To bi hoteli!« je ponovil in čutil, kako močno mu bije žila.

»Čuvaj se!« je prosila mati. »Pri Zveličarju te prosim!« je nategnila poteze v bridek izraz.

Sin pa je stal sredi sobe in gorel iz svoje notranjosti. »Mati!« je opominjal. »Mati!«

Nato je planil k mizi in pokazal z iztegnjeno roko v Križanega: »Komu sem obljubil pokorščino? Temu ali njim, ki so pagani? Mati, oni so pagani! Ali bom učil, da me nihče ne bo razumel, da bo vsaka beseda padla na kamen, ali bom učil v živi besedi? Če bi Kristus prišel na svet, bi šel prvo svojo pot v Istro in bi pridigoval in pel v našem jeziku. Iz vrvi bi spletel bič in pognal iz cerkve tiste, ki mu služijo kot papagaji. V živi besedi bom učil, kakor jo je Bog dal, naj me zato ubijejo! Amen!«

»Amen!« je dejala mati in nagnila glavo, solza ji je kanila v naročje. Ni mogla reči nič več.

Sin se je bil razburil, da je moral sestiti. Ko se je dvignil, je bil bled. Stopil je do matere in pogladil njene sive lasé preko čela.

»Mati, ne vznemirjajte se! Vaš sin ve, da more Bogu in narodu koristiti le živ in ne mrtev. Lahko noč!«

Mati ga je poljubila na čelo in se s hvaležnim pogledom poslovila.

* * *

Šimnu se ni hotelo spati, vendar je legel. Gledal je dolgo v nejasne obrise stropa, oči so bile bistrejše kot poprej. V mraku, ki se je gostil na zenici, so se pojavljali čudni prividi. Vse je šlo mimo njega v divjem plesu, in ni se umirilo.

»Istran sem!« je ponavljajal in ga je bolelo srcé. V prividu je videl procesijo vklenjenih ljudi, ki jih peljejo v sužnost. Kam? V Cordovo na Špansko ali na Grško? Kamorkoli, njegovi Istrani so, on pa stoji ob strani in gleda.

»Saj sem vse storil!« je pričal pred prikaznijo, ki je ugasnila in nastala druga.

Trije črni ljudje so stopili predenj. On pa je pokleknil in jih je prosil s povzdignjenimi rokami, ne za druge, ampak zase. Niso se ga usmili. Tepli so ga in bolj ko jim je obljuboval vsega, bolj so ga topli...

Tedaj pa je stopil Kristus s križa, stal ob beli lobanji in mu je globoko očital s svojim pogledom.

»Vse sem storil,« je Šimen jecljal, »kar je bilo v moji moči.«

»Nisi,« je spregovoril Kristus. »Pomisli na zadnjo nedeljo...«

»Mislim, Gospod; ne vidim ničesar.«

»Tujce si videl za cerkvenimi vrati, ki so te grdo gledali, tedaj ti je lepša in tehtnejša polovica mojih besed ostala neizgovorjena v grlu...«

»Nikoli več, Gospod; odpusti!« je jecljal Šimen v svoji sramoti.

Ura je odbila v zvoniku in ubila privide. Šimen je naštel dvanajst. Še ni utihnil bron, ko je nekdo potrkal na vrata. Cerkovnikovo trkanje to ni bilo. Ko je udarilo na vrata v tretjič, se je Šimen dvignil na postelji in stopil do okna.

»Kdo je?«

»K bolniku Vas kličemo,« je dejala senca, ki se je tiščala zida, ki je duhovnik po glasu ni poznal.

»H kateremu bolniku?«

»Prinčič za gozdom je bolan.«

»Tako naglo se mu je poslabšalo?« je dejal duhovnik polglasno pri sebi in se je oblačil. Ni mogel misliti na nič drugega več. V noči brez spanja in težkih misli, mu je bila ta pot celo prijetna.

Na hodniku je stopil pred mater. Bila je blede, s plapolajočo svečo v rokah.

»Kam greš, Šimen?«

»S sveto popotnico. Mudi se mi.«

»Ne hodi!« je zaprosila mati, ki ni pomislila na besedo in je golo materinsko čuvstvo gorelo iz nje.

»Mati!« je jeknilo iz sina. »Umirajočemu bolniku nesem sveto popotnico!«

Mati se je zavedla. Le z očmi se je bil med materjo in sinom še par trenutkov tihi boj med čuvstvom in dolžnostjo.

Preden je odhitel od nje, ga je zgrabila za roko in ga pogledala v oči: »Spremiva te jaz in Marija?«

Marija je bila njegova sestra. Šimen je videl, kako trepetajo materine ustnice v bojazni, da ji tudi tega ne dovoli. Skoraj smilila se mu je. Položil je roko nanjo in dejal:

»Pojdita z menoj! To vaju prosim, to vaju prosim!«

Pred župniščem je pogledal neznanca v oči: »Vi niste niti Prinčičev, ne kdo drugi od sosedov?«

»Kaj ne morem biti sorodnik?« se je tujec odrezal rezko.

Odšla sta v cerkev...

* * *

Ko je stopil duhovnik skozi mračno vežo pod stolpom in zadel z glavo ob viseče vrvi zvonov, je postal. Ali bi potegnil za vrv, da bi odjeknil zvon v tiho noč in oznanil, da nese sveto popotnico? Ponoči nikoli niso budili ljudi iz spanja, a ta hip mu je prišla ta misel.

Ozrl se je. Za seboj je videl človeka. Ta je stal na pragu kot senca, ki motri vsak njegov gibljaj. Z naglimi koraki je stopil do oltarja in odprl tabernakelj; senca človeka je šla za njim. Še enkrat je spreletel Šimna neprijeten občutek, skesal se ga je še naslednji hip, ko je držal ciborij v rokah. Trepetal je in je tiho prosil, tako tiho, da je njegovo srce jedva odmevalo njegov klic:

»Odpusti mi, Gospod, odpusti!«

Ko se je obrnil, je mislil: »Saj je Istran, saj govori po naše« in se je sramoval svoje prejšnje misli pred svojim bližnjim, ki ga je slabo sodil.

Oko mu je nehoté zlezlo na zasenčeno podobo Zadnje večerje, ki je v črnem okviru visela na steni. Tako čudno je padal nanjo pramen večne luči, da je bil osvetljen Juda med vsemi najbolj...

Počasi je stopil duhovnik iz cerkve, mimo Križanega, ki mu ni očital, gledal ga je z neznanim mirom v očeh; mimo vrvi zvonov in stal pred materjo in sestro.

Tujec je obstal in pogledal s poniglavom pogledom obe ženski.

»Saj Vas spremim jaz,« je omenil in spačil v čudnem smehu ustnice.

»Vem,« je dejal duhovnik. »Nazaj gredé bi bil sam. Pot je samotna, ženske se bojijo... Pojdite naprej, mi bomo šli za vami.«

Človek je molče stopil po vasi; šel je naglo, zdelo se je, da se mu treseta glava in roké. Zvonček se je lahko cingljaje oglasil vsakih par sekund. Hiše so spale v miru, le okna so gledala kot splasene in začudene oči. Dolgi prameni svetlobe so se pregibali po temnih stenah, ležali in izginjali ter se porajali znova.

Ko so se izmotali iz ovinkov ulic in voglov hiš, so stali na beli ozki cesti. Na desno in na levo so se vlekli beli, iz suhih kamnov zloženi zidovi. Za njimi so rasle tik ob cesti oljke z vejami, kakor da so se zdajci splasile iz spanja. Tik ob cesti je na groblju samevalo popačeno smokvino drevo, podobno pohabljenču, ki prosi vbogajme. Z zrakom je prihajal vonj, ki so ga vdihavala pljuča kot mazilo. Iz dalje je bilo slišati enakomerno in turobno regljanje žab. Daleč za obronki holmov je sijala svetloba, kakor da se vidi odsev žarometov ali plavžev.

Suha in trda cesta je odmevala. Šimen je hotel moliti. Ni mogel. Za seboj je slišal pošepetavajočo molitev matere. Sto predstav ga je motilo.

Gledal je človeka, ki je šel pred njim. Ta je v desnici nesel svetiljko. Njegova senca je padala na levo stran; dolga in črna je segala čez ves zid, čez drevesa in polja in je izginjala nekje v daljavi belih skal, ki so svetile kot razpeto perilo iz mraka. Njegovi koraki so bili podobni vojaškemu maršu.

Kje je videl tega človeka? Ali ga je videl samega, ali ga je srečal korakajočega v črnih skupinah? In če ni bil on, — saj so si podobni kakor brat bratu — eden izmed njih je. Ne kloni glave pred Zveličarjem, pokonci jo nosi kakor da koraka na čelu čete.

»Sodiš, sodiš!« je opominjalo vanj, da se je preplašil misli. »Bojiš se in si ustvarjaš

Keramična šola Fr. Kralja, pečnica

sence, ki so ničvredne, da bi se izognil svoji dolžnosti...«

Posluhnil je. Za njim je šla mati z opotekajočimi se stopinjami in šepetala molitev. Zdelo se mu je, da v polmraku za njegovim hrbtom zastaja. Ozrl se je prvič in še enkrat.

»Le ne maraj zame!« je mati uganila njegovo misel. »Saj te dohajava.«

Sestra ni molila. Šla je poleg matere, vendar ji je za pol koraka zaostajala. Ozirala se je skrivaj na strani; neprestano se ji je zdelo, da se bodo sence zagrnile za njo...

»Bog ve, kaj mislijo njene dekliške misli?« je pomislil brat. »Koliko jih je, ki so objele tujca in naredile greh. Kaj bi ona storila? Ženske so nerazumljive v dobrem, nerazumljive tudi v slabem.«

Cesta se je dvignila v ostrem ovinku, pod bregom je temnila ozka jezerska gladina. Glasovi žab, ki so čepele med ločjem, so bili glasnejši. Zid je izginil, polja ni bilo več, ne drevja. Med skalami je rastle nizko redko grmovje, podobno skrčenim prstom od bolesti razbičanega človeka.

Še en ovinek, pred očmi se je prikazala temna črta borovega gozda. Jezero je izginilo v ozadju, glasovi žab so se oddaljili in utihnili. Cesta je zavila med borovce, ki so bili sprva redki, pozneje gosti in so iztezali veje daleč nad nočne potnike.

Pot ni več tako odmevala pod koraki, bila je mehkejša in temnejša, da jo je oko jedva razločilo in noga ni zablodila med debela. V gozdu je bila neznana tihota; nekaj grozopolnega je velo iz njega. Telo je občutilo hlad vlage, nemira in bojazni.

Mati je Šimna dohitela, da se ga je skoraj dotikala s svojim telesom, sestra je hitela pol koraka pred njo in je stala skoraj vstric njega.

»Kristus!« je stiskal ciborij v rokah in iskal misli, da bi se duša v svoji plahosti, ki se je sramovala, obesila nanjo.

»Kaj bo z nami?« je razmišljal med črna debela, mehke stopinje in v begajoče žarke svetiljke! »Ali bo tako z nami, da se bomo morali razteptati po svetu kot izraelsko ljudstvo? Kaj smo zakrivili, ko smo vedno trpeli, ko nismo nikogar bičali, a smo bili bičani? Ali bo iz vsake kaplje krvi zrastle rože? Ali bo? Joj, Istra, potem boš postala dežela samih rož, samih rož! Kam bomo ž njimi?«

Šimen se je smehljaj pred se...

Nenadoma se je iz gozda oglasilo šumenje. Bilo je v tej grozopolni tihoti tako nekaj nenavadnega, da so otrpnili vsi udje. Podmolklo, klopotajoče, naraščajoče je prihajalo bliže in bliže. Ne iz gozda, s ceste; le odmevalo je v gozd.

Tujec, ki je nosil luč in zvonček, je obstal in se ozrl, vsi so obstali ž njim. Na cesti se je prikazala temna točka, ki je s šumom rastla, napolnila skoraj vso cesto in se tik pred lučjo hrešče ustavila.

Ta prikazen je bila tako nenavadna in strašna, da je za hip ustavila valovanje krvi in je vzela sapo in besedo. Le za hip. Naslednji trenutek se je Šimen zavedel. Avtomobil z ugaslimi lučmi je stal pred njim na cesti. Iz njega je izstopilo šest črnih senc s kolci v rokah; ta, ki je stopil naprej, je imel revolver v desnici.

Šimen je spoznal, za kaj gre. V tem hipu je postavil tujec, ki jih je vodil, luč na cesto, da se je skoraj prevrnila in izginil v ozadje.

»Judež,« je zagomazelo duhovniku po životu.

Eden izmed njih, ki so stali do tistega trenutka tihi kot črna jeklena zver na cesti, je pobral svetiljko in posvetil duhovniku v obraz.

»Kako se imenuješ?«

»Šimen — Šimen Brenčič,« je napel duhovnik vse duševne sile in zakril mater in sestro s hrbtom, ki sta se tiščali v senci njegovega telesa.

»Ti si duhovnik v bližnji vasi?«

»Tam, odkoder prihajam. Kaj mi hočete? Pustite me, da grem dalje in nesem popotnico bolniku.«

»Ni treba, mi smo te klicali,« je spregovorila senca, ki je imela revolver v rokah. Nekdo, ki je stal v temi čisto v ozadju, se je na besede zakrohotal. Smeh je odmeval kot bogokletje v gozd.

»Ni treba,« je ponovil človek z revolverjem v rokah. »Ti si bil slab duhovnik; upiral si se nam, politiki si odprl cerkvena vrata...«

Šimen je čutil materino tresočo se roko na plečih. Še sam je trepetal. Silen gnev ga je prevzemal; toda v rokah je nosil Boga, za njim sta stali mati in sestra. Odgovoril je v trepetu, in se je premagal.

»Bogù sem služil. Učil sem, da so me ljudje razumeli...«

Ni izgovoril. Kakor besen je planil nekdo iz sence, palica je švignila po njegovi levici, da ga je zapelo.

»Vedi, da si te besede nocoj zadnjikrat govoril.«

Dva valova sovraštva, dva svetova sta planila skupaj. V Šimnu je zagorela istrska kri. Kakor da liže plamen po njegovih žilah, je stal in trepetal. Kakor da se bo ta hip iztrgal iz dostojanstva, s katerim je držal Najsvetejše v rokah. Slišal je, kako je njegova mati vzkriknila in ga objela, v hipu so njene roke popustile, izgubila je zavest in se zgrudila. Sestra ji je hladila čelo in se sklanjala nad njo.

»Šimen, Šimen, kroti samega sebe!« se je dvignil prst visokega gospoda v semenišču, kadarkoli se je prikazala iz njega njegova istrska нрав.

»Šimen, Šimen!« mu je govoril Gospod, ki ga je držal v rokah.

Vse to se je vršilo en sam kratek hip, blazno naglo. Okrog njega so se zgnetle sence, nekdo je dvignil palico znova in tedaj je Šimen dvignil obe roki s sveto popotnico. Ni vedel, od kje je vzela besede in moč, ko je govoril.

»Stojte! Stojte!« je zaklical v glasu, ki je neznansko zvenel. »Ne prosim usmiljenja zase! Zakaj, vem, da se me ne boste usmilili. A če se ne usmilite mene, usmilite se moje matere in moje sestre! In če se ne usmilite moje matere in moje sestre, bojte so Boga, ki ga držim v rokah in spoštujte ga! Če mi

ne dovolite, da ga nesem bolniku, dovolite, da ga prej použijem jaz, nato storite z menoj, kar je vaša volja. V imenu vseмогоčnega Boga, ki vas bo enkrat sodil in v čigar imenu nosite svoje krščansko ime, vas rotim, da mi ne odbijete te zadnje prošnje; vas rotim, vas rotim, vas rotim!»

Še je stal Šimen z dvignjenimi rokami. Zadnje njegove besede niso izginile v gozd, ko so sence vse hkratu odstopile pod vtisom besed, ki so odpirale tla pod nogami.

Nekdo je prižgal pri avtomobilu luč, ki je zaščemela v oči; poskakali so v voz, v žarki svetlobi je ostal še nekdo, ki je sekal z glasom:

»Pojdi! Obljubi, da se ne prikažeš več v vas!«

»V vas?« je ječalo v njegovi duši. »Med svoje ljube ovčice. Med ljudi, ki bodo izpraševali po meni in hodili s sklonjenim životom okrog?«

In vendar se je upognil ta hip. »Ne pridem!« je dahnil komaj slišno.

Avtomobil je odpeljal. Ropot in svetla črta luči sta izginila v daljavi.

Tedaj se je mati prebudila iz nezavesti. Zakrilila je z rokami in pogledala na cesto.

»Kje so? Kje so?«

»Ni jih več, mati,« je dejal sin in se napol sklonil k nji, v sramu, da prej ni pustil vsega drugega in se pobrigal zanjo.

»Kaj so ti storili, Šime, moj Šime?« je skoraj zaplakala in se dvignila; njena roka je počivala okrog njegovega vratu.

»Ničesar mi niso storili... Pojmo, mati! Dalje! Marija, nesi luč pred nama. Zdaj je vse dobro, zdaj smo varni.«

Odšli so; Marija je šla naprej, mati in sin sta hitela za njo, v gozd med molčeča debela dreves, v tihoto noči, dokler se ni zredčil gozd in se je prikazala hišica in luč v oknih...

* * *

Vrata hišice so bila zaprta. Narahlo je potrkala Marija na okno. V bledem svitu, ki jo je metala svetiljka na šipe, se je prikazala senca, ki je naglo izginila.

Vežna vrata so se odprla.

Na vratih je stala ženska, še mlada, zagorela, a nagubana v obraz in je uprla v duhovnika svoje male, začudene oči.

»Vi ste, gospod prečastiti!« se je izvilo iz njenih ust.

Keramična šola Fr. Kralja, zadnja večerja

»Jaz sem,« je dejal ta iz trudnosti. »Z Bogom prihajam, s svojo materjo in sestro.«

Ženska je postala, njena usta so bila pol odprta, oči so strmele kot da grebejo po mislih, da bi razumele.

»Mi Vas nismo klicali,« je spregovorila narahlo, poltiho.

»Vem, vem,« je dejal Šimen bridko... »Begunci smo, jaz, Bog, moja mati in moja sestra. Streho nam dajte...«

»O moj Bog, kaj delam!« se je zavedla žena. »Na pragu vas držim... Stopite dalje, bolezen je v hiši, ali kakor je, tako je, hvaljen bodi Bog tudi zato!«

Šimen je vstopil z materjo in sestro v nizko izbo. Na robu mize je stala mala svetiljka, od katere se je kadilo v ozkem črnem stebru pod strop. Na postelji v kotu je ležal bolnik. Njegov obraz je bil nekoč žilast in zagorel, zdaj je dobil koščene oblike, voščena barva se je oprijemala njegove polti. Vse poteze njegovega obraza so bile izmučene, pol mrtve, le dvoje oči je gorelo kot dvoje zelenkastih svetiljk iz mraka.

Z rahlim glasom je bolnik odzdravil na pozdrav in zrl začuden, dokler mu žena v dveh besedah ni razodela, kako in kaj.

»Dvoje zelenkastih svetiljk je ujel Šimen ob vhodu in jih je zrl še, ko je postavil ciborij na mizo.

»Nismo vedeli, da bomo nocoj sprejeli gospoda Boga, ničesar mu nismo pripravili.«

»Jezus se je rodil v hlevu, bežal je v Egipet, na križu je umrl,« je tolažil duhov-

nik. »Vesel je, da je dobil gostoljubno streho, drugega nocoj ne potrebuje.«

To je dejal, mislil pa je: »To je Istranka, hči naše dobre zemlje, ki sprejme Boga in bi mu rada z zlatom postlala, a ne more. Oni pa, oni pa...«

»Ne sodi, ne sodi!« se je vilo iz njegove notranjosti. Vendar mu je bilo bridko kakor še nikoli prej v življenju.

V sredi noči so ga prebudili iz slutenj in so ga poklicali na pot, ki je bila zlagana, da jih je radi živega Boga komaj preprosil. Zdaj sedi v ubožni koči, ure se pomikajo čez polnoči, tam doli pod gozdom leži v globeli vas s cerkvijo in župniščem, kamor več ne sme...

Zelenkaste svetiljke na postelji so se zganile. Nekaj neznano svetlega je planilo skozi plamene in jih povečalo.

»Pa kako to?« je vprašal bolnik. »Pa kako to?«

Šimen je razumel. »K škofu grem jutri,« je sklenil iz svoje začete in nedokončane misli. »Čez hribe grem. On me je poslal, on naj odloči!...« Nato je odgovoril bolniku: »Tako, dragi Prinčič: Izvabili so me, naj Vam ponesem popotnico in so me napadli. Radi Boga sem jih preprosil za nocoj, v vas ne smem več in Bog!«

Tedaj se je bolnik dvignil. Zelenkaste svetiljke so zagorele z največjim plamenom, usta so zijala odprta.

»Tudi Vas, prečastiti?«

»Tudi mene?« je vprašal duhovnik v Prinčičevo začudenje. »Tudi vas, Prinčič?«

Nato je bolnik legel, napol zaprl oči in dejal skozi zobe, roké je držal stisnjene na odeji:

»Tudi mene. O, da bi mi Bog dal še enkrat zdravja, niti eden bi ne gledal več solnca!«

Šimen se je dvignil. Stopil je mimo dremajoče matere, ki je dremala na klopi, in mimo sestre k bolniku. Vzel je njegovo roko v svojo in ga gledal v oči.

»Ne tako, Prinčič!« mu je dejal mehko. Kristus je govoril iz njega. Tedaj pa je zagledal bolnikove oči, ki so se naenkrat na široko odprle in strmele vanj. Oči Istrana, spojene z zemljo in krvjo rodù, ki so prebudila Istrana v duhovniku. Imel je na jeziku besedo: »Ljubi svoje sovražnike!« Ta hip je ni mogel izgovoriti. Bil je gol človek v njem, ki se je boril z duhom. Minuto dolgo

je omahoval v bolesti in stiskal bolnikovo roko vse močneje; zelenkaste svetiljke so strmele vanj, ni jih mogel prenesti. Dvignil je pogled nad posteljo, tam je viselo razpelo, Kristusov obraz se je zdel neznano velik, neznano živ, njegove oči so ga gledale iz mraka, zunaj je v istem hipu petelin zapel.

»Zatajil sem ga!« je šinilo skozi Šimonovo telo.

Tedaj je uprl znova svoje oči v bolnika in dejal: »Ljubi — svoje — sovražnike!«

Kakor da ga je bolnik gledal v dušo in razumel ves njegov notranji boj, je dejal z vzdihom, kakor da s tem zataji vso tradicijo maščevalnosti svojega rodù, samó:

»To je težko, gospod!«

»To je težko, Prinčič!« se je nagnil duhovnik nad moža. »Verujte, ne bomo jih premagali z orožjem, če ne padejo z močjo duha. Na lastnih grehih bodo poginili!«

Bolnik je bil izčrpan, zaprl je oči, rahlo je dihal. Duhovnik je sedel. Mimogrede je pobožal mater po lasih:

»Ali ste trudni, mati?«

»Ni mi sile. Le kaj bo s teboj?«

»Vi greste nazaj. Jaz se podam k škofu... Ne jokajte, mati! Niti las na glavi se mi ne bo skrivil.«

Istranka je skuhala kavo. Troje kadečih se skodelic je postavila na mizo.

»Pijta vidve, jaz ne bom,« je dejal duhovnik.

Bolnik pa se je predramil. Iz težke sape je poklical ženo:

»Ker so tu, naj me spovedò in obhajajo. Čemu se bojiš? Saj ne bom umrl radi tega. Ne umrem, dokler...«

Pogledal je duhovnika in umaknil besedo. Ta jo je slišal in gledal skozi okno, kjer so bili vidni obrisi temnih dreves...

Ko je bil bolnik spovedan in obhajan, so zadremali na klopi. Dvakrat je planil duhovnik iz spanja, ker je zagledal črne postave pred seboj. Ko je planil iz spanja drugič, ni mogel več zadremati.

»Daj jim telo,« je govoril iz sebe, »duše jim ne daj, sicer boš suženj na vekomaj, iz otrok v otroke! Tako je: iz otrok v otroke!« je ponavljal in je bil samemu sebi hvaležen za to spoznanje. »Iz otrok v otroke! Telo, duše ne!«

Nebo je pričelo bledeti, zarja je vstajala...

Glažuta

Tone Seliškar

Kakor da sem zašel v peklenške vrtove z ognjenimi cvetovi, se mi je zdelo, ko sem stopil v glažuto:

Vsepovsod goreči kremen v bokalih,
rdeče sence, razmetane po stenah obžganih zidov,
in živi mrtvaki v nagih kosteh.

Goreči steklarji!

V glažutih cvete ognjeno cvetje
in peklenška roža raste, raste iz telesa v telo.

V črnega starca žre ogenj v obraz, v oči,
v belega fanta gre trnje ognjeno v mozeg in kri
in v te koščene žene, ki rodijo v besnem žarenju plamenic.

Goreči steklarji, vrtnarji ognjenih cvetov!

V plamenih rojeni, posegajo v cvetje in kristalna čaša je rdeča,
rdeča, ko da bi napolnjena bila s krvjo
in v čaši je duša, je znoj, trepet in krik.

Vsepovsod goreči kremen v ognjenih bokalih,
goreča misel, razdivjana skozi stene obžganih zidov
v zlate dvore, kjer napija mogotec
ženi Babilonski
iz teh kristalnih solza!

Tam za goro

Matija Malešič

10.

Ne boste mi več nagajali, ljubeznivi pobratimi! Le zalezujte moja pota, usmiljene gospodične! Našel sem stezo v gozdu. Sem ne krenete za mano.

Ni lepše priprave za pogovor s teboj, Nada, ko taka samotna pot.

Kje ste danes, prijatelji škrjančki? Aha, zapojete mi, ko se vrnem na vaše polje.

Kaj me gledate, vaščani? Ali me že niste vajeni? Ali še zmerom ne veste, kako je med Nado in mano?

Samozavestno koračim po veži. Na kuhinjska vrata potrkam. Ne odgovori mi. Mislim si: Presenetiti me hoče! In naglo odprem vrata. V kuhinji ni nikogar.

Ne vem, na katera vrata bi potrkal.

Pa se odpro tista vrata, ki so se odprla tedaj pred tednom, ko sem vprašal, če ni nikogar doma.

Trgovec — s svinčnikom v roki, kajpa, in s čemernim obrazom, seveda. »Želite, gospod sodnik?«

Zbode me vprašanje. »Menda veste?«

»Po vsem tem smem in ... in moram vprašati.«

Po vsem ... čem?

»Ali ne bi stopili v sobo?«

Prijazni ste. Če že hočete, da govorim z Vami ... Veste, prej ko govorim z Vami ... govorim resno, ko govorite Vi z menoj ... bi rad govoril z gospodično Nado ...

Sam sebi se čudim, odkod ta pogum? In kako, kako je prav za prav prišlo, da smo že tako daleč in bomo govorili z očetom resno besedo. Meni je prav. Prej trčimo s čistim vinom, prej boš moja, Nada!

»Nade ni doma.«

Ne verjamem!

»Ni je! Danes ... no, sploh, zadovoljiti se boste morali z menoj. Če nočete v sobo, se pogovoriva kar na veži.«

Čutim, da je moj odpor zoper bodočega tasta večji, ko bi smel biti. Da ni Nadin oče,

bi mu hladnokrvno dokazal, kako ne sme govoriti s sodnikom. Obrnil bi mu hrbet in bi brez besedice odšel.

Tlačim svojo nejevoljo in stopim v sobo. Vidim na mizi račune. Presune me: Računa, koliko bi moral plačevati kuharici, koliko dekli, koliko prodajavki, če mu vsiljivi sodnik odvede hčerko... Žal mi je, da sem vstopil.

»Ne bi sedli, gospod sodnik?«

Nočem. Mislim, kako bi se hitro izmuznil iz sobe. Ali če ne govorim z njim, ne bom mogel po hiši iskati Nade. Pa jo poiščem, če jo je zaklenil v klet, ali skrnil v podstrešju!

»Opraviva na kratko! Saj mi ni prijetno... Da nisem njen oče, ne bi govoril...«

Kaj mencaš, trgovec? Povej, da ti križam račune, razložim ti, zakaj ti jih mešam.

»Edina hčerka... Pet sinov...«

Vem.

»Najstarejša, prvorojenka, najljubši moj otrok...«

Odkod jemlješ te besede in ta naglas, trgovec? Ali je toliko hlimbe v tebi, da me hočeš z besedami ljubezni preslepiti? Ne boš, računar!

»Njena sreča mi je bolj pri srcu, ko vse na svetu...«

Vidim! Vsaj račune bi bil spravil z mize, če hočeš, da ti verjamem.

»Tako dober, tako nežen otrok, moja Nada! Otrok, otrok...«

Vem. Saj zato pa... zato jo imam tako rad.

»Kako naj povem? Tako: Mislila je na Vas, premišljala je o Vas...«

Kaj boš, računar! Povej po pravici: Ni samo mislila, ni samo premišljevala — še misli, še premišlja. Čutim in vem to in ti v obraz povem! Saj mi je stisnila roko, saj je zardela, ko so povpraševali po meni.

»Obljubili ste ji, da je ne boste nikdar več nadlegovali, niti ji pisali, niti prihajali sem, če bi imela povoda biti proti Vam neprijazna. Ali ste mož?«

Trgovec, kako si vse to naračunal? Kaj hočeš s tem?

Domislil sem. Kri zavalovi po žilah. »Kaj pa so si zopet izmislili o meni? Nada mi je obljubila, da jim ne bo ni besedice več verjela.«

»Topot si niso ničesar izmislili. Resnico so povedali, ki vpije...«

Povej, trgovec! Radoveden sem! Niso tako zamotani tvoji računi, da jih jurist ne raz-

vozla. Čemu me tako prodirljivo gledaš? Kje si se naučil sodnikovih pogledov, kadar hoče prodreti v dno srca zakrknjenemu hudodelcu ali trmasti priči? Priznam, zmedel bi me tvoj pogled, da nimam čiste in mirne vesti. Zavidam te za te poglede.

»Nada je zlat otrok. Misli o vsem svetu... o moških tudi... o vsakem, da je tak, ko sama... Čist...«

Vem, vse to vem! Dalje, dalje! Kaj sem storil, da sem ji pregnal vero vame?

»Moški pa so drugačni. To boli, gospod sodnik. Pomislite: Prvo grenko in bridko razočaranje...«

Ne strpim! Povej, povej, trgovec!

»Ste mož?«

Če dvomiš, trgovec...?

»Marico ste spremljali z veselice... Tisto... Domačo hčerko...«

Trenutkoma se mi zamegli pred očmi. Noge mi klecnejo v kolenih. Zazebe me okoli srca, zavrti se mi v glavi. Zahlastam po stolu in sedem nanj. Omahnil bi, da ni stola pri roki.

Trgovec priskoči.

Silim se, da premagam slabost. Skoraj ne razumem, kaj govori. Zmedeno ga gledam, ko da ne verjamem, da je res, kar je povedal. Njegove hladne, računajoče oči, v katerih ne zasledim nobenega sočutja, me treznijo.

»To... to... so... ji... tudi... prinesli...«

»Pomirite se! Nisem mislil, da Vas bo tako zadelo... Saj...«

Saj...

O...

Siloma se zberem. In ko pri spovedi, hočem govoriti: »Gospod, pil sem tedaj... Vse se mi je vrtelo v glavi... Veselica... Sam ne vem, kako in kaj... Nisem bil jaz jaz... Ko da je zavihral nekdo drugi v meni...«

»Razumete sedaj? Kako bridko razočaranje za Nado, otroka... Po razgovoru zadnjo nedeljo je gledalo deklo v Vas vzor moškega... Takega, o kakršnem sanjajo osemnajstletna dekleta...«

Ne bodite kruti, gospod, ne bodite kruti z menoj. To... vse to moram Nadi nekako primerno razložiti... Saj sem ji mislil povedati... O, zakaj ji nisem obzirno povedal? Zakaj je morala čuti iz tistih škodoželjnih, grdih ust?!

Da ne smem nikdar več govoriti z Nado?... Da je zaman vsak poskus? Nada... Nada...

Ječim pred hladnokrvnim računarjem, ki ga ne morem, ječim, da bi se kamenu smilil.

Tako blizu svetlega cilja... z roko bi ga zagrabil... O, pa to... to... Ali... ali naj vse življenje trpim radi nepremišljenega trenutka...?

Hladnega računarja ne omečim. Vse zaman. Ves leden, skoraj sovražen je njegov pogled.

Da ne boš moja, Nada? Nada...

O... o... o...

Divjam po polju. Kje ste, škrjančki? O, saj se vam ne čudim? Kako bi peli v tem dušecem ozračju? Glejte, zadušiti me hoče...

Blodim po gozdu. Kaj je nemir v vaših vrhovih, košati hrastje, proti nemiru v mojem srcu in viharju v moji glavi?

Begam po gozdu, ko da mi gori pod nogami. Butnem z glavo ob deblo, da mi zamigotajo zvezde pred očmi. Zgrabim se za čelo in obstanem.

Kje sem? Solnce je že davno zašlo. Hladen mrak me stresa. Zablodil sem. Zgrešil sem smer. Nikjer ne vidim nobene steze. Ni zvezde na nebu, ki bi mi pokazala pot.

Izmučen se sesedem ob debeli bukvi. Ječal bi, stokal bi, tulil bi v gluhi, neprodorni mrak in nemirno lesovje...

Ni glasu iz suhega grla. Med prsti me skeli nekaj vročega... Ko da pada žerjavica iz mojih oči...

Sreča, da je temno in sem zablodil v gozdne globine. Me vsaj nihče ne vidi in nihče ne izve...

11.

Čudo, čudovito čudo: Kvarte leže na mizi, gospodje jih puste pri miru. Le gospod s ščipalnikom jih včasih nehote zgrabi, ko da jih hoče mešati in razdeliti. Pa ga karajoče pogleda hladen pogled gospoda z zlatimi naočniki. Kdo bo danes mislil na kvarte? Danes... Pomislite, sodnik... o, tiha voda!

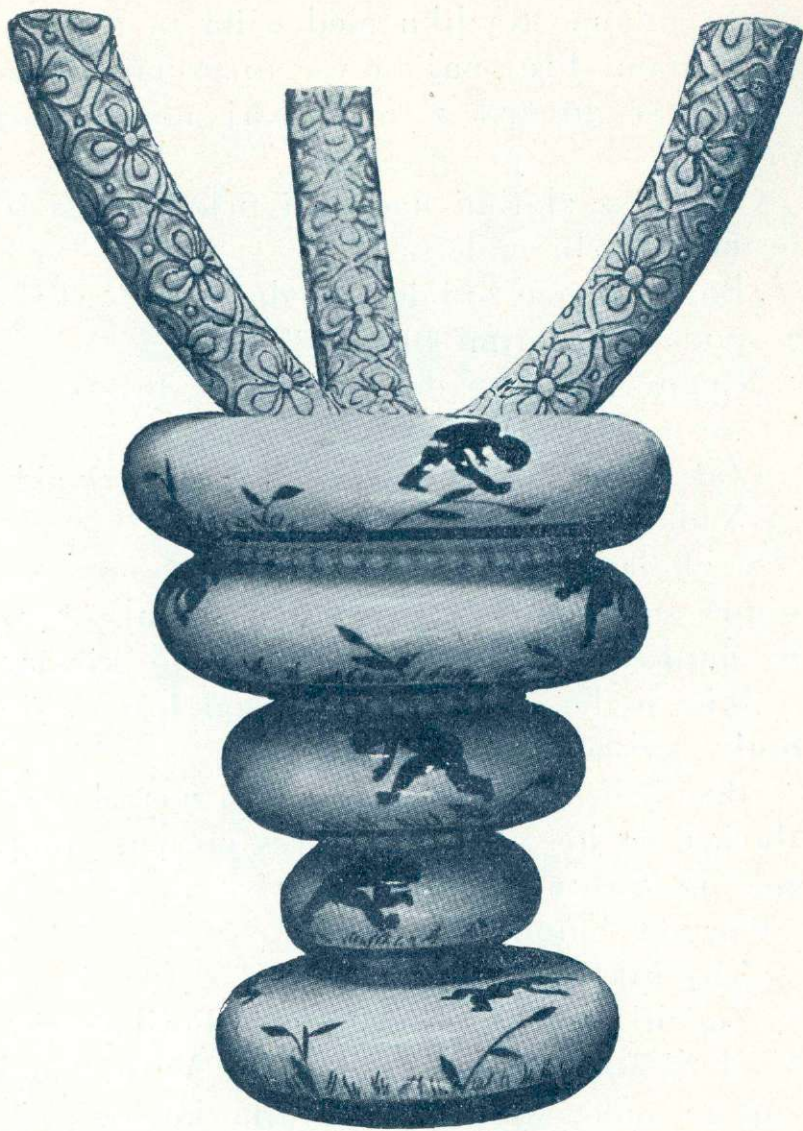
»Če se bo sedaj razdrlo s tisto Nado?« vpraša gospod s ščipalnikom. Ko da hoče popraviti napako, da je danes — pomislite, danes — posegel po kvartah.

»Da še vprašuješ!« se čudi gospod z bradavico na nosu.

Vsi se ozrejo nanj. Ali veš kaj gotovega o tem? Govori, pobratime! Zini, reci!

Noče povedati gospod z bradavico na nosu. Pa mu vsi berejo z obraza, da ve nekaj več ko drugi. Kaj nas mučiš, pobratim z bradavico na nosu?

»Kdor visoko in po svoje leti, nizko pade,« poudari gospod s košatimi brki.

Keramična šola Fr. Kralja, svečnik

»To je bil res visok polet! Ko da je kaka kraljična!« se obregne ob gospoda s košatimi brki gospod z zlatimi naočniki.

»Več ko Marica je pa le! In več dote ko Marica bo tudi imela...« se brani gospod s košatimi brki.

»Si vprašal Marico, koliko bo imela?«

»Vprašaj jo sam, če si radoveden. Jaz nisem! Le v pogovoru se mi je zareklo.«

Gospod z zlatimi naočniki se nemirno presede na stolu. »Prekesno je zdaj povpraševati po doti. Prej naj bi vse to premislil in preudaril.«

Vsi pogledajo gospoda z zlatimi naočniki. Da vzame sodnik Marico? Marico? Pobratime, govori! Kaj veš o tem? Si kje kaj slišal? Zini!

Pije, počasi in preudarno pije gospod z zlatimi naočniki in molči.

Kaj skrivate, gospodje, ki kaj več veste? Natararica, kaj vlečeš na ušesa? Vina, da se razvežejo jeziki!

»Da bi jo vzela? Marico...?« Gospod s ščipalnikom govori počasi, ko da sam ne verjame misli, ki jo je izgovoril.

»Ni šolana! Razlika med njim in njo...«
»Pravim: Prej naj bi vse to premislil...«
»Ali si govoril z njo? Kaj misli? Kaj pravi?«

Gospod z zlatimi naočniki pije. Počasi in preudarno. In molči.

»Bog ve, če je že kdo povedal Nadi?« skrbi gospoda s košatimi brki.

Njegov sosed se dotakne svoje bradavice na nosu.

»Zakaj molčiš ko grob? Nekaj skrivaš!«

»Nada je odpotovala k teti!«

Strelna božja, pobratim z bradavico na nosu, stoprv sedaj poveš! Torej že ve? Kak obraz je napravila k novici? Ali se je kisala? Sodnik je le sodnik! In fant od fare je in ženin, kakršnega ni v okraju!

»Resnica! Vseh deset prstov si naj obližne Marica, če jo... no, če jo res poroči. Lima-nice je spretno nastavila.«

Gospod Anton se zahihita.

»Kaj kikirikaš?«

»Zmislil sem se na veselico. Potikal sem se okoli šotorja ‚Rdečega križa‘. Veste, imel sem ga malo. Marica je izginila, ko da se je udrla v zemljo.« Še bolj se hihita gospod Anton.

Nočejo ga razumeti. Pogledi ga švrkajo: »Kaj motiš razgovor z nezanimivimi opazkami, ko gospod z zlatimi naočniki še ni vsega izdal? Da ga večkrat imaš, vemo!«

Gospod Anton pa pogledov ne razume in nadaljuje: »Nos imam! Ali se spominjate, kako sem silil dan po veselici v sodnika, naj pove, kod je hodil?«

Vse govorjenje gospoda Antona ne zanima družbe. Gospod z zlatimi naočniki naj pove, kar ve!

»Ne morem in ne morem verjeti, da res vzame Marico! Zaslužil bi boljšo nevesto! In bi jo tudi dobil, da je poslušal prijateljski svet in migljaj!«

Anico misliš, prijatelj s ščipalnikom! Vem že jaz za boljšo nevesto!

Kar tiho, prijatelja s košatimi brki, s svojimi svakinjami, z Boštjanovimi! Tudi z Angelo! Julka poseka vse tri Boštjanove in Anico!

Pobratim, misliš, da ne vemo, kam hočeš s svojimi pogledi in otipavanjem bradavice na nosu? Saj ne rečemo ničesar zoper Julko, ali da bi bila prav ona in nobena druga za sodnika...?

Gospod z zlatimi naočniki se čisto na lepem razburi. »Če je mož, vzame Marico! Saj ne rečem, da bi ne bilo bolje zanj, če bi pogledal za katero drugo...«

Poznamo te, prijatelj z zlatimi naočniki! Svakinjo Vero bi bil rad naprtil sodniku!

»Po vsem tem zanj ni drugega izhoda, ko da poje vročo kašo, ki si jo je skuhal. Za to že poskrbi Marica sama.«

Kako? Marica sama?

»Marica! Ljubezen, taka silna ljubezen... Kaj bi pravil! Da je sodnik pri ženskah malo neroden in novinec, mi boste priznali!«

Odkod vse to veš, pobratim z zlatimi naočniki?

»Bistre glave je Marica! Četudi ni šolana ko druge.«

Kaj ti je sama povedala, kako in kaj misli?

»Vse izveste! Čez nekaj dni že!«

Nisi iskren, pobratim z zlatimi naočniki. Iz nas izbeckaš vse, čemu zavijaš obraz v skrivnostne poteze in ne poveš vsega?

»Da je Marica bistre glave...« Gospod s košatimi brki hoče previdno izvleči iz gospoda z zlatimi naočniki njegovo skrivnost. Pa ne izpelje svojega načrta do konca. Hrupno in z glasnimi besedami prikolovrati v krčmo Boštjanov Lojze.

»Natakarica, štefan na mizo! Saj dovolite, gospodje!«

Gospodje dovolijo. Kaj pa hočejo? Lojze ga ima, to se mu vidi. Da rad zameri, če mu kdo ugovarja, vedo vsi.

»Sam sebe ne sme noben sodnik soditi? Kaj mislite?«

Gospodje so pozorni na Lojzeve besede. Ne vedo, kam hoče. Kako misliš, Lojze?

»Da ste ga videli, kako se je razrepenčil, ko me je obsodil. Štirinajst dni sem sedel. Da me je obsodil samo na štirinajst dni, bi jih bil sedel le sedem. Saj vem, kako je to pri višjih instancah. Na polovico ti znižajo, če imaš dobrega odvetnika. Radoveden sem, pogledat pojdem, ko bo stal sam pred sodnikom. Saj ne sme samega sebe soditi?!«

Gospodje ostrme, ko da je treščilo med nje. Na to možnost ni nihče mislil.

»Da bi ga tožila...?«

»Bo ga! Mora ga! Naj čuti na lastni koži, kako pride človek v takih slučajih v kremplje paragrafu. Mislim, da bo pozneje mileje sodil.«

Le kako je to, da na to ni ves večer nihče pomislil? Pa je Lojzeva novica zanimivejša ko vse prejšnje besede. Še, še bo govorjenja in povpraševanja in ugibanja. Za cele tedne zanimivosti!

»Sodnik je! Vrana vrani ne izkljuje oči! Potlačili bodo vse to!«

»Naj poizkusijo!« Lojze udari s pestjo po mizi. »Paragrafi veljajo za vse! Tudi gospodje sodniki ne smejo počenjati, kar je po paragrafih kaznivo.«

»Odkod pa veš, da ga bo tožila?«

»Vem! Pa če ga ne bi hotela — mora ga! To preskrbimo mi, Boštjani!« Zakaj pa se je začel bosti z nami?«

Tehtno, Lojze!

Gospoda z zlatimi naočniki ne prepriča Lojzeva beseda. »Če pa jo vzame?«

Široko ga pogleda Lojze. Čez hip udari v bučen smeh. Grohoče se, da se mu tresejo lica in brada in tolšča na vratu. Še miza, za katero se drži, se trese, čaše in steklenice na njej se majejo. »Da bi jo vzel... Marico?« Komaj pride do sape. Grohoče se bučneje ko prej, vse skozi solze, ki mu od smeha silijo v oči, in gleda drzno po družbi. Razumejo njegov pogled in molče. Gospod s ščipalnikom misli na Anico, gospod z bradavico na nosu misli na Julko. Gospod s košatimi brki je zadovoljen s pogledi svaka Lojza. Marica — pa Angela! Ni da bi človek črhnil besedico!

Le gospoda z zlatimi naočniki ne užene Lojzev smeh in pogledi. »Ti veš svoje, jaz pa svoje!«

»Še štefan, natarica! Vredna je štefana ta! Da bi sodnik... Marico...«

Simpatije so na Lojzevi strani. Sodnik pred sodišče! To je vse kaj drugega ko sodnik pred oltar! Delaš se samo, da nekaj veš, gospod z zlatimi naočniki. Vidiš, Lojze ve več ko ti!

V prepir med Lojzem in gospodom z zlatimi naočniki se vmeša vladni koncipist. Trdi: Sodnik ni zaslužil, ni da bi moral z Marico pred oltar, ni da bi ga tirala pred sodišče.

Oho! Lojze bije s pestjo po mizi: Nima glavarstvo besede! Sodišče je sodišče, glavarstvo glavarstvo! Da ne bo nihče potlačil vsega tega, za to bodo skrbeli Boštjani! Če je zadel Lojza paragraf...

Keramična šola Fr. Kralja, Madona

Razlika! Lojze je Lojze, sodnik pa je drugačen človek...

Lojze plane s stola. »Če Marica priseže? Pa bo prisegla! Noben zagovor sodniku ne pomore!«

Kimajo gospodje, Lojzu pritrjujejo. Čemu braniš sodnika, vladni koncipist? Ti, e, ti si tisti tiček, ki mu nosi na uho, kar govorimo pri mizi?

Ne vda se vladni koncipist. Čemu tako privoščijo sodniku, ki ni napačen človek? Čemu, le čemu se naslanjajo na njegovi nesreči?

Vladni koncipist, tudi tebe je gledal sodnik z viška. Ni napačen, boljši je ko mi vsi — o, boljši! Saj vidimo sedaj...

Lojze je vesel, da so vsi z njim. Nov štefan naroči. Pa je že policijska ura. Lojze ni v

zadregi. Vrže na mizo ključ in povabi gospode v klet. Vladnega koncipista ne povabi.

Gospodje se obirajo. Pozno je že, žejni prav za prav tudi niso več.

Lojze ne odneha. Da bi šli danes spat? Ne in ne! Prigrizek je v kleti tudi pripravljen, še oče pride mogoče pogledat. Dobro volje je danes. Če izsuši največji sod, ne bo mu žal.

Gospodje vedo, da žene danes — tudi jutri zjutraj — ne bodo sitnarile in brundale. Saj vedo, zakaj jih danes ni domov, vedo, o čem govore. Čim pozneje pride mož domov, tem bolj zvrhan koš novic prinese. Potuhnjeni sodnik... Nada, nedolžna Nada... Zvita Marica... Kdo bi si mislil?

Skočim za kostanj, da ne trčim z njimi. Nekateri se zibljejo. Glasni so. Čujem, kaj govore. Izvem, zakaj gredo danes v Boštjanovo klet.

O...

Drugo noč se ne upam domov. Premagala me je utrujenost, pritaval sem s polja in mislil najeti sobo v gostilni.

O...

Zbežim iz mesta in zatavam v gluho noč.

(Dalje.)

Okenca

Francè Vodnik

Kličem te v viharju svojem:
Romarju noči daj gledati v oči,
v ta svetla, svetla okenca Bogá,
ki skoznje belo onostranstvo rjavi čas
srebrni...

Oj, bela deklica,
prav do srcá mi prisluhni:
brez tal jaz padam, padam, padam
v temah krvi, v temah svetá.

Moja srčna stran temno gori
v vihar in svet, ki je ves temá —
oh, zdaj je prišel do tal črni razkol srca!

Naenkrat vâse zaihtim svetló:
Iz sinjega neba se plaho sklanja k meni
njena roka, trepetajoča v nežnosti,
da bi lahnó, lahnó privila luč srca...

Poldan

Jože Pogačnik

Poldan je zvon razlil nad vasjo.
Skozi zvonjenje — jezero božje —
trije golobi domov gredo.

Izza vseh duri kosilo diši;
vonj od soseda k sosedu v vas hodi,
v rožah in trti in drevju visi.

S polja po cesti na vas so prišli,
v vonje poldanske so željno stopili
in so se nemo pokrižali.

— Pod gozdom zaprl sem oko,
s srcem pa siloma gledam, gorim:
Bog in domovi — kje je tako?

Sleporojenci

Anton Ocvirk

Svetlobe daljnih solnc se mečejo
v naročja naša. Vpijajo jih žejne roke,
v bleda lica vlijajo krvi. Kot da trepečejo
obzorja v skriti rasti, se trgajo v oboke
duš mehkebe melodij, ki jih prepevamo
gredé, da ne bi skoprneli od bolesti.
O hitró, hitreje! V mramore klešemo
trdnó, trdneje obličja svoja. Tu smo v prelesti
našli svet in sebe v njem — otroci
sredi trate — ne spoznaje odkod smo vzrasli
in se smehljamo.

Vse globlje v nas pa gloje strah.
Osamljeni se zvijamo v temáh,
pijani zemlje, po luči vase koprnimo.
Z zaprtimi očmi tonemo v globine
— nad njimi veje večnosti pradih —
v temačnih rovih lastnih duš medlimo.
— Sla zadnje utešitve ne premine —
Nekdo v polmrak nevidno poje;
vse je omahujočih rok iskanje,
iz sanje v sanjo prelivanje,
brezkončno izpovedovanje.

V žarenje notranjih svetlob ni ustvarjeno
oko. Tipaje iščemo čez lastna brezdna.
Pod težo groz umiramo pred vežami
spoznanj kot romarji ob potih.
Sleporojencem ni dodeljeno najti vase.

Križana Anka

Ksaver Meško

Kakor kadar poklekam pred posvečeno hostijo, mi je ob mnogih spominih: tako svečano.

Kakor kadar zauživam Telo in Rešnjo Kri Gospodovo, mi je ob mnogih spominih: tako sladkó.

Kakor kadar klečim z grehi obtežen pri spovednici, mi je ob mnogih spominih: tako bridkó.

Tako bridkó tudi, kadar se spomnim naše uboge »križane Anke«.

Ob vaškem potoku nad našim domom je stala naša kovačnica. Očetov brat pa, ki so jo zanj postavili, je bil tedaj po svetu. Tako je stala kovačnica prazna in zapuščena, pa so jo moji starši prepustili za stanovanje stari Anki.

Bila je Anka vaška ubožica. In kakor so taki ljudje menda povsod: trpinka, vsem napoti, tarča zasmehovanja mnogim v vasi, zlasti — na žalost! — nam vaški otročadi. Bila je majhna, vsa sključena, zato so jo vsi klicali za Anko kakor kako mlado deklè. Če smo jo otroci vprašali, zakaj je tako sključena, je odgovarjala — ako nam je vobče odgovorila —: »Če bi nosil vas kateri toliko križev kakor jaz, bi bil tudi ves sključen.«

Tega v svoji otroški pameti in nespameti pač nismo povsem umevali, deloma umeti morda tudi ne hoteli. Pa smo se starki smejali, jo dražili in jo klicali: »Križana Anka«.

Časih se je ženica ob tem razjezila in nas s svojim slabotnim, vedno nekako žalostnim in plašnim glasom ozmerjala. A večkrat je sklonila glavo še globlje in je naglo, molče izginila v kovačnico. Razmišljal sem pozneje večkrat, da se je tedaj v kovačnici v svoji bednosti in onemoglosti najbrž bridko razjokala.

Odšel sem od doma, v mesto, v šole. Kadar sem prihajal domov, se za siroto Anko nisem kaj posebno zmenil. Do tretje latinske šole ne. Tedaj pa se je dogodilo tisto čudno, ki mi je vso dušo tako mogočno vzvalovilo, vest mi kakor tromba sodnega dne tako nenadoma in silovito zbudilo, da se je vse moje mišljenje in razmerje do te preproste in trpeče ženice na mah povsem izpremenilo.

Prišel sem dan pred božičem, na sveti post domov. In sem prinesel domačim za praznike

iz mesta pomaranč. Vedi Bog, kako sem se domislil tudi stare Anke in sem kupil dve tudi njej.

Proti večeru sem se napotil po ozki, slabo izhojeni gazi gor proti kovačnici. Bilo je silno mrzlo, sneg mi je bolešno in tožeče škripal pod čevlji. Pri kovačnici sem postal zunaj pred vrati ter posluhnil, se li notri kaj giblje, ali pa starka morda že spi. Pa sem zaslišal neskončno bolešno ihtenje, vmes posamezne, polglasne besede, kakor bi se starka med hlipečim jokom s kom pogovarjala, nekemu nekaj tožila.

Tiho in previdno sem odprl, radovedno pogledal v kovačnico. In sem videl: Na ognjišču, kjer je sicer kovaški meh mogočno razpihoval živo-tleče oglje, je gorel, v resnici pojemal slaboten ogenj. Pred ognjiščem je pa klečala stara Anka, se z lehtni naslanjala ob ognjišče, držala v rokah nekaj kakor kos ocrnelega papirja, zamaknjeno strmela vanj in krčevito ihtela.

Morda jo je zdramil ostri zrak, ki je planil skozi odprtino v zatohlo kovačnico, morda jo je prestrašila luč, ki je zavalovila v temotni prostor, nenadoma je napol obrnila glavo proti durim in je, ko me je zagledala, tisto stvarco, ki jo je držala v rokah, naglo in preplašeno skrila v nedrije.

Vstopil sem, pristopil k ognjišču. In sem videl ob slabotnem svitu ognja na nagubanem, velem licu starčinem toliko grenke in obupne žalosti, da se mi je ženica v srce zasmilila. Kar nehote sem se sklonil k njej, pobožal jo po velem licu — da je vse mokro od solz, sem čutil — ter jo toplo in sočutno vprašal: »Kaj pa Vam je, Anka?«

Za trenutek je nehala jokati in je zavzeta zastrmela vame, kakor verjeti ne bi mogla, da ji govori kdo prijazno in dobro. Zatem je zajokala še bridkeje.

Bil sem v ne mali zadregi. In ker si nisem vedel drugače pomagati, sem ji spet gladil lice in ji, da bi jo pomiril, govoril še prijazneje, še topleje: »Ali tetka, nikar vendar ne jokajte tako! Pa Vam je kdo kaj naredil, Vas kako žalil?«

Kakor da me ne bi videla, ne slišala mojih tolažilnih besed, je neutolažno jokala in jokala.

Kar sem zagledal pri pojemajoči luči ognja, da ji izza obleke na prsih moli rob papirja, ki ga je bila poprej tako vznemirjena skrila.

»Morda mi ta razjasni vzrok njene žalosti,« sem pomislil, naglo segel po njem in ga srečno izvlekel izza strgane kočemajke. Podržal sem ga bliže k ognju in sem videl, da je majhna stara fotografija.

»Ne, ne!« se je prestrašila starka in nemirna segla po sliki. A sem vendar že dovolj jasno videl na sliki majhno, kodrolaso, zelo srčkano deklico.

»Kdo pa je to, Anka?« sem vprašal, držeč sliko visoko v zrak, da mi je ne bi mogla vzeti.

»Daj sem! Daj nazaj!« je prosila starka vsa preplašena, a tudi že tako izmučena in potrta, da mi niti več skušala ni slike vzeti, ko je videla, da je ne dam sam rad.

»Dam Vam jo, če mi poveste, kdo je to?«

Sedla je na nizki panj, ki ji je nadomestoval stol, skrila drobno, osinelo lice v roke in še bolestneje zaihtela.

»Nikar vendar tako ne jokajte, tetka,« sem jo miril. »Saj Vam vrnem. A ne res, povedali mi boste, kdo je ta lepa deklica?«

Še in še se je obotavljala in jokala. A ko nisem odnehal in sem ji prigovarjal, jo prosil in se sladkal, kakor sem le vedel, kolikor sem le znal, je naposled sramežljivo priznala:

»Bertka, moja hčerka.«

»Pa ste imeli Vi hčerko?« sem se resnično začudil.

Zajokala je bridkeje. A jaz sem sedel na drugi panj, ki je še stal v kovačnici, odločen, da izvem in izvabim iz starke kaj več. Prigovarjal sem ji kar najljubezniveje, prosil jo, kakor sem le vedel in znal, pa se je po dolgem obotavljanju res vdala in mi je povedala žalostno zgodbo svojega življenja.

Prav za prav stara, vsakdanja zgodba. Vendar me je, ko se je iztežka, počasi, v presledkih in v bolečinah trgala starki iz srca, prijela s tako silo, tako mi pretresla in vzburkala srce do globin kakor malokatera zgodba, kar sem jih slišal ali bral v poznejšem življenju.

Da je mlada izgubila starše — bila je hčerka viničarjev, torej ljudi brez lastnega doma, brez pedi lastne zemlje — pa je prišla k tujim ljudem. Za pastirico, potem za deklo je služila v naši vasi in sosednih vaseh. Z devetnajstimi leti je prišla v mesto, v Ptuj. Govorili da so ljudje tedaj, kako čedna deklica je... V mestu se je seznanila z mladim trgovskim pomočnikom. Sad te ljubezni je bila Bertka...

»... Rad naju je imel in bi me bil gotovo vzela, brž ko bi si bil prihranil nekoliko denarja. Pa me je spet udarila nesreča: Fric je pri kopanju v Dravi utonil... Tako sem ostala z otrokom sama. Da sem mogla služiti in za otroka skrbeti, sem ga dala na hrano neki perici. Ko bi bil ti videl, kako lepa deklica je bila!«

»Res, tetka. Vidim na sliki.«

»Slabo vidiš njeno pravo lepoto na tem papirju. A kaj, ko sem tudi njo tako zgodaj izgubila! Še ne čisto šest let stara je dobila davico in je umrla.«

»Škoda je!« sem obžaloval odkritosrčno in s še večjo pozornostjo ogledoval sliko.

»Od tedaj nisem imela več pravega veselja na svetu. Služila sem, dokler sem mogla, da sem imela kruh, obleko in streho. Tudi prihranila sem si nekoliko. A gospod, trgovec Wegschneider, ki mi je denar hranil, se je ustrelil — ves v dolgovi je bil! Tako sem izgubila svoje težko prislužene krajcarje, ker nikjer niso našli nič zapisanega. (Mislila sem, v kakem bogastvu so, ker so živeli tako imenitno. Pa tak konec!) — Nekaj časa sem še služila; potem stanovala pri neki znanki in hodila v razne hiše pomagat, pospravljat in pomivat. Naposled, vsa zdelana in slabotna, sem prišla na občino. Kako se mi tukaj godi, kako ljudje z menoj delajo, veš. Ko bi me Bog skoraj rešil!«

Nagnila je glavo globlje na prsi in spet bolešno zajokala.

Priložil sem ognju nekoliko tresk ter se ob nanovo oživelem plamenu spet zaglobil v opazovanje in občudovanje lepega obrazka male deklice. In sem si rekel: »Tudi stara Anka je morala biti nekdanj zelo lepa!«

Čez čas sem jel starko spet miriti in tolažiti. Priznal sem ji toplo in po resnici, kar sem čutil sedaj v srcu: da je v prejšnjih letih ne bi nikoli dražil in jezil, ako bi bil vedel, koliko je v življenju pretrpela.

Naposled sem ji sliko vrnil. Ogledovala jo je nekaj časa, pa poltiho, žalostno dejala: »Menda se mi ne bi godilo tako, da na stara leta tu zmrzujem, stradam in sem vsem napoti, če bi še živel moj Fric. A zdaj sem tako sama, zapuščena — še na sveti večer tako sama!«

Šele zdaj sem se spomnil pomaranč; brzo sem segel v žep ponje.

»Glejte, Anka, to sem Vam prinesel za božič. Malo, ker sam nimam mnogo. Vzemite!«

Dolgo sem jih držal pred starko, preden je segla po njih ter tiho dejela: »Kako vendar, da si se spomnil mene? Bog ti povrni!«

Zabolelo me je, zakaj tudi v teh besedah ni bilo nič veselja; neskončno žalostna je bila celo starkina zahvala.

Spet se je pogreznila v svoje misli. Molče je strmela v sliko, kakor bi mene niti ne bilo v kovačnici. Kar je nenadoma izpregovorila, a spet sama sebi, ne meni: »Ali če bi živela vsaj Bertka! Ne — morda je dobro, da mi jo je Bog majhno vzela. Morda bi me zdaj prav tako žalila, jezila in zaničevala kakor me drugi.«

»Anka, tetka, verjemite mi, jaz Vas ne bom nikoli več! In tudi drugi Vas ne smejo, kadar bom jaz doma. Ne bodite hudi name, če sem Vas v prejšnjih letih: tako mlad sem bil in tako neumen!« sem jo tolažil in ji božal nagubano in solzno lice, da bi jo tudi s tem prosil odpuščanja za mladostno razposajenost in ji pokazal svoje sočutje z njeno veliko boljo.

Polagoma se je nekoliko umirila. Vendar mi je bilo, ko sem že v temi odhajal iz kovačnice in sem v mrzli noči počasi stopal dol proti domu, pri srcu težko in bolno, da bi postal in bi v tiho božično noč na glas zajokal...

Življenje

France Bevk

Jesenskega deževja ni hotelo biti konec; lilo je od jutra do večera, podobno ploham v mesecu avgustu. Ceste so stale kakor dolge krivoljaste mlakuže; vlaga je plezala po stenah hiš do podstrešja in slikala grde madeže na pobeljena pročelja.

»Saj ne bo mogoče živeti,« je vzdihnila gospa Francka in zastrmela skozi okno.

Tega ni mislila resno. Pred oknom njene vile je stalo drevje, ki je izgubilo zelenje, skozi gole veje se je blestelo veliko belo poslopje. Na vseh vejah in njih mladikah so visele velike bele deževne kaplje, nanižane v majhni razdalji druga poleg druge. In vsaka izmed njih je na visečih mladikah tekla nekam navzdol, se stisnila s svojo sosedo in se utrnila z njo vred in padla v globino... Mimo vrhov dreves pa so begala

črna povjesma oblakov, kakor da jih bruha morje neprestano in pošilja na sever.

To opazovanje je napravilo gospo Francko melanholično. Ne radi jesenskega dežja, ki je bil vsako leto, radi njegove nenavadnosti ji je pričelo objemati srce kakor s kleščami.

»Saj ne bo mogoče živeti.«

Pri tem ni mislila na smrt, ampak na življenje. V njenih mislih se je javljalo trpko: ne bi hotela umreti. Imela je moža, ki je bil zanjo predober, vodila in čuvala ga je s svojo ljubeznijo. Mali Trdan je bil čislan človek in je bil prepričan, da ni nič manjši radi tega, ako se smehlja in uboga... Štirje otroci: Bogdan, Slava, Tatjana in Boris so bile štiri punčice njunih oči.

Pa se ni bala zanje, za moža je trepetala. Ne radi tega, da bi otrok ne ljubila; bila je v tisti dobi, ko so ji bili otroci več nego mož, vez njunega prijateljstva. Občutila je, da se bliža nevarnost njemu; podzavestno, kakor iz sanj je to prihajalo vanjo vsak dan ostreje. In ko je za nerazumljivo slutnjo morala poiskati vzrok, je vedela natančno, da izhaja vzrok iz neprestanega deževja, iz bruhajočih elementov neba, ki so bili nenavadni.

Če se je mož za nekaj minut zakesnil zvečer, prej še opazila tega ni, zdaj so njene oči neprestano begale na kuhinjsko uro, ki je tolkla svoj: plek — plek — tako starinsko in nerodno, kakor da se norčuje.

»Kje si bil tako dolgo?«

Trdan jo je pogledal z dolgim pogledom in obesil suknjo na žebelj.

»Povedati bi moral.«

Po večerji je vzel suknjo z žebelja in jo je počasi oblačil, kakor da okleva.

»Kam greš?« ga je vprašala Francka.

In on je odgovoril: »K seji...« Nato je pristavil z nejevoljo, kakor da občuti v osebi svoje žene cokljo na svojih narodnih in stanovskih dolžnostih; tega ni maral: »Ali si postala sitna?«

Ko se je ponoči vrnil, je pogledal po svoji ženi, ki je bila že v postelji. Imela je solzne oči, z nasmehom na licih ga je pozdravila.

Začutil je neznano krivdo na sebi, dasi ni vedel, zakaj. Nagnil se je k nji, da krivdo izpere.

»Kaj jočeš?«

»Tako grdo si mi odgovoril.«

»Ali nisi bila sitna?« je vprašal Trdan z milim glasom, da ni bilo nič očitanja v njem.

»Tako se bojim zate!« je zahlipala v novem joku.

»Kaj ti je?« je nagnil Trdan svoje ustnice v bližino njenega obraza in se je dotaknil z lahkim poljubom solznih lic.

»Smrti se bojim!... Zate!...«

* * *

Ko so se oblaki razpršili, je zapihal severni veter, posušil ceste in vrgel nanje goste množice ljudi. Razigranost je legla vanje. Vse, v dolgih tednih zadržano življenje je hotelo na dan. Z enim udarcem bi bil lahko povzročil prelivanje krvi, z enim migljajem greh. Vse skupaj v smehu, nekaterim radi notranje potrebe, drugim radi zabave.

Množice so se pomikale polpijane po te-kališču, med kostanji in platanami, topla luč je sijala na njih obraze.

Vse je bilo zaprto, le ozke prodajalnice časopisov in tobaka so od minute do minute izmenjavale ljudi.

Časopisi so prinašali v velikih črkah vznemirljive vesti, ki so jih nekateri brali v kopicah, drugi se v valovanju mesta niso zmenili za to.

Dve gospodični sta šli po promenadi med dvema moškima; ena je govorila z zvenečim glasom slovensko tako veselo in zvočno, da jo je moral slišati vsakdo.

Iz gruče moških, ki so šli mimo, se je nekdo ozrl in se glasno zakrohotal, da je umrla beseda gospodične že tisti hip. Krohotajoči so odšli dalje.

In ko se je ljudstvo zopet trikrat premešalo, so prikorakali v črno oblečeni mladeniči in peli bojno pesem. Nato so izginili med špallirjem, množica se je zagrnila za njimi, kakor valovi za ladjo; še pesem je umrla daleč na ulici.

Naenkrat sta se pojavila med množico dva človeka, preplašena in upehana, in sta se naglo prerivala med ljudmi ter nekaj iskala.

Iskala nista drugega, nego izhoda med ljudmi. Na vogalu dveh ulic sta zagledala Trdana, ki je stal in gledal pred se, kakor da razmišlja, ali naj se vrže v val obrazov ali ne.

»Naša hiša gori,« mu je dejal eden izmed dveh, ki sta se osvobodila promenade in šla z dolgimi koraki v stranske ulice.

Trdanu je prišla ta beseda tako naglo, da je ni razumel.

»Kaj se je zgodilo?« je vprašal za njima.

»Naša hiša gori,« se je prvi ozrl še enkrat, nato je izginil med nasadi mladih platan. Trdanu se je stisnilo srce.

V tej besedi je bilo mnogo več, nego da gori hiša. Ko je valovila množica po promenadi, ni bilo razločka med plemeni ljudi, če nisi natanko prisluhnil besedi. Zdaj pa je steber dima, ki se je dvigal iz srede poslopja na vogalu ulic, naenkrat razdelil ljudi na dva kraja. Kakor se loči olje od vode, sta planila oba vala vsaksebi.

Smrt!

Kakor splašene ptice so begnili ljudje v stranske ulice in nesli domov svojo bedo in strah. Občutili so, kakor da so sami v sebi in se zaletavajo ob stene svoje duše. Prisluhnili so, če ne bijejo udarci na vrata...

* * *

Trdan je stopil v kuhinjo in obstal za vrati. Za mizo so pod svetiljko sedeli vsi štirje otroci in imeli knjige pred seboj. Gospa Francka je sedela blizu ognjišča in vezla.

Vsi drugi so se ozrli vanj. Bilo mu je žal, da je vstopil. Če bi bil vstopil v svojo pisarno, bi ga nihče ne bil motil, misleč, da dela. Zdaj so brali vsi na njegovem obrazu, da se je zgodilo nekaj posebnega. Tudi če bi se bil prej spomnil na to, bi tega ne znal prikriti. Zdaj ga je gledala žena in zdelo se mu je, da so se spremenile poteze njenega obraza.

Obrnil se je, da bi skril zadrego, slekel suknjo in jo hotel obesiti na žebelj. Zgrešil ga je, suknja je padla na tla.

Žena je priskočila in jo je pobrala, tedaj so se srečale njune roke.

»Kaj ti je? Ves se treseš!« je dejala.

»Nič,« se je izgovarjal in ji trgal suknjo iz rok. Ko je videl, da ga ženine oči ne izpuste, je bruhnil v eni besedi:

»Požigajo!«

In nič več. Ta beseda je bila tako polna, da so jo razumeli vsi do dna, tisto, kar je oznanjevala v svojem suhem zvoku in tisto, kar je bilo za njo. Bila je razmišljena že tisočkrat, pretehtana že stokrat. Zdaj je padla kakor zrelo jabolko naravnost v naročje in vplivala vse obenem.

Otroci so vzkliknili, gospa Francka je prebledela. Po trenutkih se je morala oprijeti zida.

»Kje gori?«

Trdan je bil zmeden. Zamrmral je le nerazločno besedo in ni vedel, kam naj se dene.

»Ali pridejo k nam?«

»Ne vem,« je vzdihnil. Nato je stopil do vrat in jih odprl, zakaj domislil se je, da je pustil vežo odprto.

Gospa Francka je opazila ta njegov gib in je v hipu izgubila svojo bledoto ter priskočila k njemu.

»Kam greš? Zdaj ne hodi ven!«

»Vežna vrata zaprem,« je dejal. »Vežna vrata moram zapreti,« je ponovil.

»Ali ni nikogar drugega?« je vprašala gospa Francka in se ozrla po otrocih, ki so vstali od mize in od plašnosti niso vedeli, kaj naj storijo.

Tedaj je bil Trdan že na stopnicah in je stopil po jajčastem kamenju v vežo. Prej ni občutil resne groze, le neznana onemogla jeza je kljuvala v njem. Ko je zapiral vrata in je hrušč odjeknil pod stropom, ga je stresnilo.

Ko se je obrnil od vrat, se je preplašil lastnih korakov, ki so odmevali. Postal je, če niso to koraki pred vilo...

Žena ga je vsa onemogla pričakovala pred kuhinjskimi vrati.

»S kom si govoril v veži?«

»Z nikomer!«

»Ali nisi zakričal?«

Pogledal jo je in samo zanikal. Žena je izpraševala z očmi, ali je govoril resnico.

Nato so se zaprli v kuhinjo. Trdan je sedel, a ni bil miren. Vstal je znova in stopil po kuhinji. Skušal je miriti.

»Saj nič ne bo,« je dejal. »Berite dalje, ti delaj svoje delo, da se pomiriš.«

»Prsti so mi odpovedali,« je dejala žena in držala roke v naročju, oči pa ni obrnila od moža. Otroci so gledali v knjige in od razburjenja vidno trepetali.

Čez nekaj časa je vprašala žena: »Pa kako veš, da ne pridejo sem?«

Trdan je skomizgnil z rameni. Tega res ni vedel. Dejal je tako radi tega, ker je to želel.

»Ali ti niso grozili v časopisih?«

»Ah, kaj grožnje! Če bi se vse grožnje spolnile!« je otresal Trdan besedo.

»In vendar se lahko zgodi!« je z glasno besedo pritrjevala gospa Francka svojim mislim.

»Torej, ti želiš, da se mi kaj zgodi!«

»Trdan!« je vzkliknila gospa Francka z vlagom v očeh. Kadar je imenovala svojega moža s priimkom, je njena nejevolja priklopela do vrhunca. Tedaj se je mož vselej vdal.

Tudi zdaj je umolknil za hip. Nato je vzkliknil čisto mirno, očetovsko karajoče: »Čemu se pa razburjaš?«

Nekaj trenutkov so bili vsi tiho. Trdan je hodil po kuhinji gori in doli. Razmislil je, da mora vtis novice zmanjšati in je dejal:

»Bogve, če je resnica... Sam nisem videl!«

»Kdo ti je povedal?« je dvignila gospa Francka glavo.

Povedal je ime.

»O, res je, res!« je dejala žena po hipnem premolku. Trdan je razmišljal, po čem žena s tako gotovostjo sklepa, da je to res in ni mogel do dna.

Naenkrat je obstal in pogledal na ženo. Ta je odprla oči in usta in prisluhnila. Vsi štirje otroci so dvignili glave.

Nekdo je potrkal na vežna vrata. Najprej s prsti, nato s pestjo. Udarci so votlo odmevali v poslopju.

Po drugem trkanju je šele moral neznanec opaziti zvonec. Dolgo brnenje se je slišalo po hodniku in nato utihnilo.

Ker je bila ulica samotna, ni segel vrišč vanjo. Redki koraki in glasovi, ki so prihajali skozi, so bili radi tega stokrat slišni. V prisluškovanju vseh, ki so stali v kuhinji, blede kakor kipi, se je slišal še kašelj na cesti. Če bi bilo več ljudi pred hišo, bi se slišal govor ali premikanje nog.

Trdan se je zavedel prvi: »Morda je kak znanec,« je dejal in se prestopil.

Gospa Francka pa je stopila mimo njega na hodnik, odprla vrata salona in zopet prisluhnila.

Nič!

Po prstih se je plazila do okna, odprla narahlo vetrnice, ki so čivkajoče zaškripale, in pogledala na ploščad pred hišo.

V senci dreves je stal pred vrati mož, čigar obraz se je zdel bel kakor sneg; gledal je kvišku.

»Kdo je?« je vprašala in ni skrivala v glasu, da je zelo razburjena.

»Ali je Vaš mož doma?« je vprašal.

»Je,« je dejala. Ni povedal, kdo je, po besedi ga je spoznala.

»Naj ne hodi na ulico,« je dejal.

»Jezus, ali je res?« je vzkliknila gospa Francka polglasno.

Tedaj je nekdo prišel po ulici. Utihnila sta. Bil je mož, ki je držal roke v žepih in tiho požvižgaval pred se ter se ni ozrl.

»Res,« je dejal moški pred vrati, ko je videl, da je zopet sam. »Na štirih krajih so že bili. Naj ne hodi na ulico!...«

Gospa Francka ni slišala več. Videla je človeka, ki je pozdravil z roko in nato izginil po ulici. Ko se je ozrla, je vzkliknila. Za njo je stal njen mož, mrk in bled, kakor da sije smrt iz njegovih oči.

»Smrt!« je pomislila.

»Ali si slišal?« je vprašala.

Trdan je hladno prikimal. »Sem,« je dejal.

Kakor da je v besedici »sem« izražena vrhna mera lahkoživosti, jo je razburila, da je zatrepetala in se ga oklenila: »Kaj misliš storiti?«

»Nič,« se je otresal. »Saj nič ne bo.«

»Ti si tako lahkomišeln!«

Gospa Francka je izbruhnila vso težo slutenj iz preteklih dni. Solze so ji kapale, venomer je ponavljala, da ga bodo umorili, ravno zato, ker je tako ljub, tako dober in nobenemu hudega ne želi.

Trdan jo je zaman tolažil. Počasi je prehajalo to prepričanje od minute do minute tudi vanj in slednjič tudi v otroke.

Iz duš se je raztegnila, iz ozračja in iz krvi se je izcimila smrt in legla na vse stene. Med stenami pa je stalo šestero ljudi in se borilo proti strašni nevidni pošasti, ki je legala nanje in se ožila v špirali, kakor da jih hoče stisniti na sredi in zadušiti. Vsak šum na ulici, vonj dima, ki je prihajal od nekje, šum lastnih stopinj, celo lastna sapa, je vzbujala grozo in večala predslutnjo... Begali so iz salona na hodnik, s hodnika v kuhinjo...

Ko so prišli tja, so se domislili:

»Pojmo v klet!«

»Če zažgejo, tam se podušimo.«

»Pojmo v podstrešje!«

»Smešno! Tam šele bi se nam godilo!«

Stisnjeni v kot so bili prepričani, da mora priti nekaj neznano hudega. V svojih mislih in željah so opustili vse, le eno so držali v rokah, kakor največje in nedotakljivo: življenje.

Še na misel nikomur ni prišlo, kako bi obvaroval hišo pred požarom, imetje pred uničevanjem, le proti grožnji smrti, ki je pritiskala od dveh strani, so dvignili protest in združili vse človeške sile.

Človek, ki hoče živeti, zamenja vse, kar ima, za košček bede, ki se imenuje življenje in je zanj bogastvo...

In vendar je bila ulica prazna. Trdan je stokrat mislil na izgubo vsega, na življenje ne, to se mu je zdelo najmanj. Zdaj je želel preživeti vsaj do drugega dne, če dalje ne.

Avtomobil je trobil v daljavi. Tisti hip je Trdana njegov glas kakor prebudil. Pol zblaznel je planil v svojo delavnico k telefonu:

»Pošljite mi avto!«

Gospa Francka ga je vprašala, kaj se je zgodilo. Ni ji odgovoril drugega, kakor: »Gremo!« Nato ji je vrgel šal preko pleč. Otrokom je pomagal v plašče. »Hitimo! Hitimo!« je podvizal. Sam na svojo suknjo je bil skoraj pozabil.

Sledili so mu kot ovce. Po stopnicah in v vežo. Ključ v vratih je zaškrtal, val zraka in luči je planil v vežo.

Ko so stopili pred vilo, je pridrvel avto in se ustavil tik pred vrati vrtne ograje, zavora je zaškrtala.

V tem hipu je gospa Francka pogledala s prepadlimi očmi Trdana, dvignila je roke, kakor da ga hoče objeti ali kakor da hoče krikniti in se je onesvestila...

Trdan jo je ujel na roké in jo je nesel v avtomobil, kjer je položil njeno glavo v svoje naročje.

»Kam?« je vprašal šofer s suhim glasom, in niti z očesom ni trenil, da se čudi.

Trdan je imenoval vas, kjer je imel sorodnika. Sto kilometrov daleč.

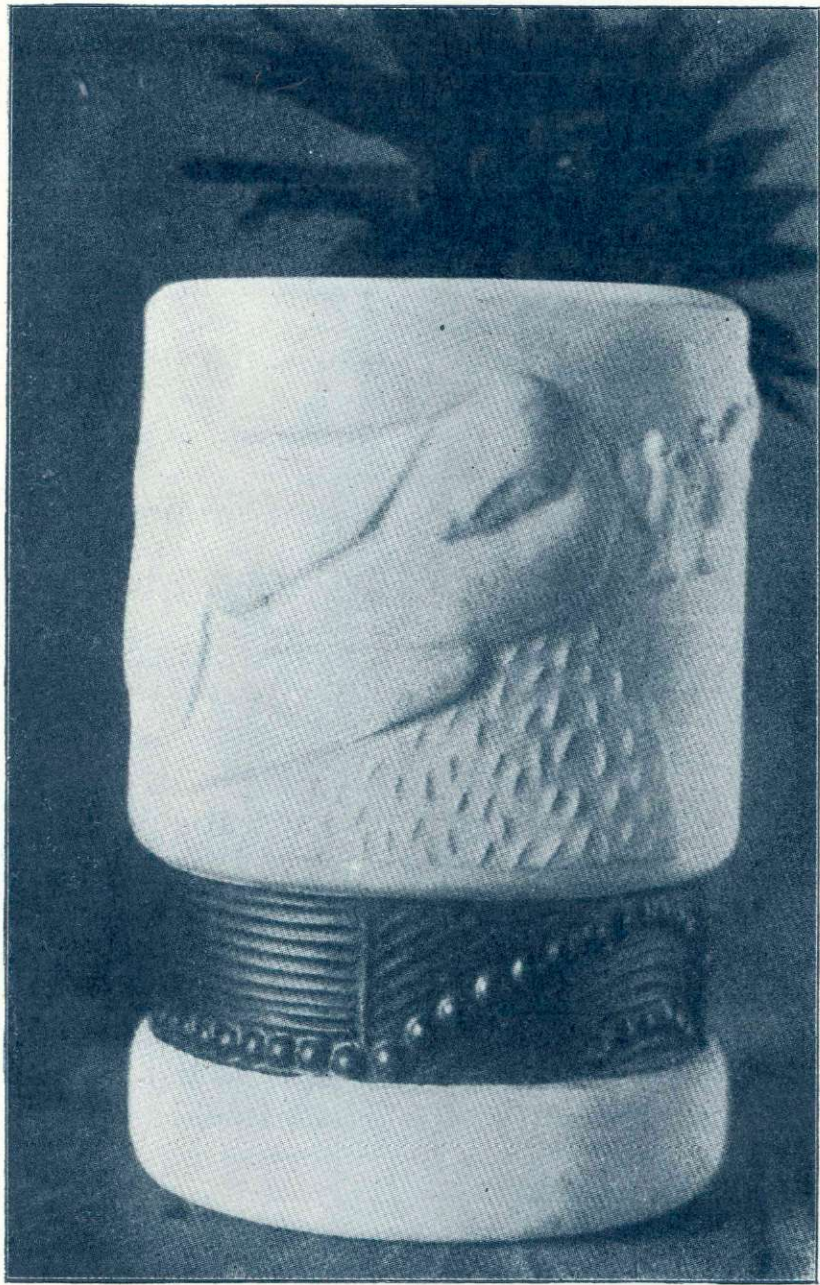
Stroj je zadrdral in planil po podaljšku ulice skozi temen drevored in dosegel glavno cesto.

Tedaj se je Trdan spomnil, da je pozabil zakleniti hišna vrata. Ni se hotel vrniti. Zakaj pred njim je bežalo življenje in on ga je dohiteval od minute do minute, za njim je zaostajala smrt. Čutil je prosto srce, duša se je lomila iz železja.

Ko je bilo mesto za njimi, se je ozrl. Morje svetlobe je ležalo mirno grozeče. In iz tega morja svetlobe se je dvigal siv steber dima in izginjal pod črnim svodom...

Gospa Francka se je predramila iz nezavesti. Počasi je odprla oči in jih uprla v Trdanov obraz ter se lahno, srečno nasmehnila, kakor da ve, da so dohiteli življenje, ki teče vštric njih. Počasi je zopet zaprla oči, kakor bi zaspala...

PROSVETNI DEL

Keramična šola Fr. Kralja, vaza

Osamosvojitve slovenske keramike

Dr. Stanko Vurnik

Ljubljanska tehnična srednja šola je letos ob zaključku šolskega leta priredila razstavo del svojih gojencev. Med drugimi umetnoobrnimi izdelki so vzbujali pozornost zlasti keramični izdelki. Ti so v mnogočem, zlasti v dekorativnem in oblikovnem zmislu kazali vplive slikarja in kiparja Fr. Kralja, ki je na tej šoli nastavljen za profesorja.

Često se je v naši javnosti že naglašal dekorativni učinek umetnin bratov Kralj, zlasti ob delih njune »ekspresionistične« faze, v kateri sta mnogo storila i za arhitektonsko i za knjižno itd. dekoracijo. Zato moremo vplive na našo umetnoobratno produkcijo s te strani le pozdraviti: na eni strani je začel priznan umetnik

učinkovati na našo doslej tako umetnostno nizko stoječo umetnoobratno industrijo, na drugi strani pa pomeni napredek, ki ga je s tem dosegla naša keramika, tudi odločen poizkus osamosvojitve, zakaj naša keramična umetna obrt je bila vse do zadnjih časov, če ne že pretežen import, pa vsaj materialno in stilno pretežno tuje (nemški, češki, italijanski, francoski) vplivana.

Če se sicer ozremo po dekorativni keramični industriji na ozemlju Slovenije, vidimo, da ta industrija ni baš novejšega izvora, marveč da je ta umetnoobratna panoga gotovo ena izmed najstarejših pri nas sploh. Ljubljanski Narodni muzej hrani znatno in zanimivo zbirko postavim one geometrično ornamentirane prazgodovinske keramike, ki so jo ohranila naša tla od tedanjih prednamcev (Najdbe na Ljubljanskem barju itd.). Za kulturnega vplivanja rimske antične kulture na naše ozemlje je zelo živahno cvetela dekorativna keramika, kar nam pričajo one množice, deloma figuralno ornamentiranih izkopin pri nas iz teh časov, razstavljene istotako v Narodnem muzeju. Zlasti mrliške svetiljke in grobne posode, kakor vaze, posode in dekorativne in votivne figurine, kažejo primeroma zelo visoko umetnostno stopnjo tedanje keramične obrti.

Iz srednjega veka nam do danes še niso znani pomembnejši rezultati na tem polju in celo iz renesanse 15. in 16. stoletja vsaj podpisane keramične dekorativne obrt še ni znana, ker očitno še ni »odkrita«. Pač pa se razširi v 17. stoletju pri nas ta obrt v obliki živahnega izdelovanja majolik. Te znane posode kažejo s svojim imenom, tipično poznorenesančno obliko in z vžgano dekoracijo v žolto-modro-rjavocrnem na todobno italijansko produkcijo in njen stil. Komaj se domače majolike morda ločijo od italijanskih, figuralno ali rastlinsko ornamentiranih, po obligatnem dvoglavem orlu (glej ga na majoliki na sliki pril. V.), ki je pri nas ena izmed najbolj tipičnih ornamentalnih sestavin že od davna. Italijanski vplivi na našo keramiko 17. in 18. stoletja niso nobeno čudo v času vseplošne romantične preplave naše kulture: v teh časih se slika, kipari in zida po italijanskih vzorih in se ljudje oblačijo, govore in jedo pri nas italijanski. — Do 19. stoletja se ti vplivi nadaljujejo. Nedvomno domača je industrija reliefiranih figuralnih pečnic z mnogovrstno motiviko: Madona med cveticami, Sv. Jurij, Sv. Trojica, često dvoglavni orel (glej peč v dvorani Etnografskega muzeja) itd. Dočim se te domače industrije drži pretežen ljudskoumetnosten značaj, kraljuje v mestih tačas večinoma umetnostno višje stoječi italijanski in nemški import.

Prvi poskusi osamosvojitve domače keramične dekorativne industrije datirajo v čas »ljubljan-

skega porcelana« iz obližja umetniškega in umetnoobrnega mecena barona Cojza ter v čas početkov te industrije v Kamniku in okolici (kamniški porcelan, glej razstavo v »stekleni« dvorani Narodnega muzeja v Ljubljani! Glej na sliki pril. V. solnik, predrti krožnik in veliko vazo iz Ljubljane, posodico za omako in nepredrti krožnik iz kamniških delavnic). Če si ogledamo poznorokokoške in empirskoklasicistične forme na sliki na pril. V., nam je težko govoriti o bistvenih razlikah te naše keramične industrije z istodobno v Avstriji, Nemčiji in Italiji. Produkcija ni kdovekako cvetela, ker se je imela stalno boriti z importom. O kaki pravi osamosvojitvi prav za prav še ne more biti v stilnem ali nacionalnem oziru pravega govora, vendar je bil to prvi korak k njej.

Kdo ve kakšne razmere so ovirale razvoj naše keramične dekorativne obrti, ki jo vidimo v tako bujnem cvetu v Italiji, Franciji, Angliji, Nemčiji preteklih stoletij. Poleg gori omenjenih delavnic je pri nas cvetela le še avtohtona lončarska obrt v nekih otokih, kakor v Ribnici, Komendi, Šoštanju, Prekmurju itd., ki pa se je je držal pečat ljudskoumetnostne višine v kvaliteti in se je v nekam degeneriranem, zapoznelem formatu drži še danes.

V modernem času keramika ni igrala majhne vloge v Evropi. Za secesionizma in impresionizma smo videli arhitekta oblačiti svoje stavbe v keramične, barvane plošče (Wagner, Plečnik, Fabiani itd.), pojavila se je keramična plastična arhitektonska dekoracija v velikem obsegu. Znova je zacvela ta industrija v posodju in figurah, pri nas pa je prevladoval večinoma še vedno import.

Šele ko smo dosegli južni Slovani lastno državnost, je individualistični duh marsikaj izpremenil na kulturnem, kakor političnem in gospodarskem polju, kjer smo videli nebroj osamosvojitvev v duhu novega časa. Ni čuda, da je v tem, takem času in iz takih tal zrastle tudi pobuda za poživitev in osamosvojitvev domače keramične produkcije z ustanovitvijo keramične šole na Tehnični srednji šoli v Ljubljani in Kraljevo nastavitvev na tem zavodu moremo smatrati za važno etapo v razvoju te panoge pri nas.

Kraljeva šola se svojih nalog, kakor sem se prepričal, tudi zaveda. Razstava, o kateri smo govorili uvodoma, je pokazala presenetljivo dejstvo, da moremo že v kratkem upati na lastno, umetnostno visoko stoječo keramično industrijo, ki bo zmožna nadomestiti in napraviti nepotreben tuji import. Šola se uri v oblikovanju vseh mogočih keramičnih izdelkov, od arhitektonske dekorativne vzdane plošče do skodele, od vaze do dekorativne plastične figurine, kakor kažejo priložene reprodukcije na slikah.

Zanimajoč se za to delo, sem obiskal Kralja in pomenila sva se o estetskih možnostih v keramiki, o njegovi dekorativnih načelih in ciljih, ki jih pri tem delu zasleduje, o čemer naj tu poročam ter dopolnim z lastnimi opažanji.

Kar se tiče estetskih možnosti v keramičnem materialu in tehniki, je brez nadaljnega gotovo, da je čisti dekorativni element tu kakor pri vsaki obrti vezan na določeno porabno obliko, n. pr. dekoracija vaze, pečnice, krožnika itd. Izrazne možnosti so v obrtni industriji nedvomno bolj omejene kakor v tako zvani čisti, absolutni umetnosti, plastiki in slikarstvu. Na polju keramike obstoja pa še druga vezanost, ki je v zvezi s posebnostjo in kakovostjo keramičnega materiala samega na sebi. Ta material, kakor mi je zatrdil Kralj, zahteva v »tlorisu« okroglastih, v gradnji dokaj statičnih form s sklenjenimi, nepretrganimi plastičnimi obrisi. Zelo vertikalistična, to je tanka in visoka forma, je v tem materialu manj možna, omejena je celo skala barv, ki se dado temu materialu vžgati.

In vendar se dado, kakor bomo videli, tudi te posebnosti keramičnega materiala in tehnike estetski izrabiti, izrabiti celo v eminentno sodobne stilne svrhe. Če pogledamo postavim dekorativno porcelanasto plastiko Madona (slika na str. 205), nam je po godu njen moderni, plastično sklenjeni obris in njena statična oblika, ki se določno »useda« na podlago in se iz nje logično navzgor razvija prav po sodobnih plastičnih načelih, kakršne vidimo v plastiki in v arhitekturi in ne v zadnji vrsti v današnjem slikarstvu. Naravnost bistveno nasprotje so stilu te figure oni znani »secesionistični« produkti in oni iz dobe impresionizma in idealizma, v katerih so prečesto, skoro praviloma poudarjeni baš slikoviti, to je atektonski, nestatični nesimetrični elementi. Tako vidimo tudi, da nobena posoda iz Kraljeve keramične šole ne stoji na tleh s tanko nožico, iz katere bi se razvijala nestatično večja forma. Oblike, kakor jih vidimo na naših reprodukcijah, so hote logične in preproste, elementarne, pa zraven porabne, da v združitvi teh dveh svojstev spominjajo naravnost na antiko in stare.

Dekorativna načela se izživljajo v izdelkih Kraljeve šole v vezanih slučajih v deloma samostojnem »poživljenju« danih ploskev in form. Ženska figura na beli vazi z zlatim obročem ali hišice na posodi gotovo ne »tolmačijo« oblike posode, vendar pa dekoracija ni povsem samostojna, da bi živela od forme povsem neodvisno, lastno življenje. V kompoziciji sledi dekoracija dani ploskvi na eni strani, na drugi pa sledi nekim vodoravnostnim tendencam v gradnji v zmislu statike. Tako sledi dekoracija obeh krožnikov na veliki sliki spodaj v kompoziciji poteku krožine krožnikove ploskve, nasprotno pa je vrhnji krožnik, ki je le dekorativen in za obešanje na steno namenjen, povsem vodoravno ornamentiran. Ornamentalne sestavine imajo realističen značaj, često se približujejo antiki, sicer pa kažejo jako izrazit značaj Kraljevih vplivov. Mislim, da mora odpor, na katerega je nekdanja zadela umetnost bratov Kraljev pri povprečni publiki radi svoje »nerazumljivosti«, sedaj, ko se je dekorativna nota te umetnosti tako porabno izkazala na polju keramične dekoracije, odpasti.

O ciljih svojega dela mi je Kralj izrazil želje, ki so želje vsakogar, ki želi osamosvojitve naše keramične dekorativne umetnosti od importiranega, često zelo nizkokvalitetnega blaga, kakor smo govorili začetkoma.

Dekorativna umetnost ima v našem času čedalje večji pomen, ker je nekako zahteva duha našega, precej materialistično razpoloženega časa. V tej zvezi je delo Kraljeve šole važna stopinja v delu za poživitev in osamosvojitve domače keramične obrti v tržnem in stilnem zmislu. Kraljev vpliv nanjo nam je pa jamstvo za sodobne kvalitete.

Šola naj bi blagodejno vplivala na našo avtono, degenerirano podeželsko keramiko, da bi kmalu mogli Slovenci sami postaviti na trg domačo, moderno občuteno dekorativno umetnost, ki bi nadomsetila često zelo slab in drag uvoz.

Problem slovenske izobrazbe

Franjo Čibej

5. Konkretna in praktična vprašanja

Ideja nove slovenske izobrazbe ne sme obviseti v zraku, postati mora realnost. A vsaka realna stvar ima svojo domovino in mora imeti svojo domovino v veliki istinitosti življenja. Naša ideja se mora pogrezniti v zemljo in v živih tleh ustvariti novo prelivanje. Potrebno je, da svoje misli še nekoliko konkretiziramo in tudi vsebinsko določimo; pokazati moramo na živih kosih življenja, kako naše misli segajo v istinitost in kako so najneznatnejše točke odvisne od temeljne postavke. Doslej smo imeli pred očmi skoroda le formo, ki ji moramo dati sedaj še krvi, barve in polnosti.

Pri srcu nam je slovenska izobrazba, slovenskega človeka hočemo obdati z duhovno-kulturnimi vrednotami in pustiti ga hočemo, da bo ob tem svetu zrastel. Dati mu hočemo svobodo, da se bo z vso svojo notranjo silo boril za svojo podobo, za idejo, ki jo je Bog položil vanj. Pričakujemo, da bo uresničil novo življenjsko formo. K temu mu hočemo pomoči, storiti hočemo zanj vse, — prisiliti v določeno smer pa ga ne moremo. Mi, ki smo ga vzgojili in izobličili, bomo stali na bregu in gledali, kako bo ta mladina šla naprej za novimi cilji in novimi bregovi, ki jih mi nikoli nismo slutili, in še manj bo nanje stopila naša noga. Ne moremo vedeti, kaj bo prinesla bodočnost, in nezmiselno bi bilo v tem pogledu nekaj pre-judicirati.

A nekaj pa vendarle lahko damo našemu človeku na pot: so nekateri nazori, nekatere misli, nekakšna vrednotenja in ocenjevanja, za katera moremo zastaviti svojo besedo. So nekateri motivi, tičoč se našega dušnega življenja, naše javne slovenske morale, javnega mnenja, druž-

be, so drobci svetovnega nazora, tičoč se našega odnosa do prirode, umetnosti, Boga, domovine, otroka, preteklosti, ki ne moremo pogledati preko njih in ki jih ne moremo zatajiti.

Ne vemo, kako bo jutri; a naš življenjski instinkt nam pravi, da je tu resnica, tu naravnost živa žareča resnica, a tam laž in ogabnost. In še finejše odtenke moremo razločiti. Tu je dobra volja, a manjka vitalne sile, tu je napol-laž, tam nedolžna medlost, in še tam v ospredju ali zadaj v kotu konvencija, ki izgleda nedolžno, a hrani na dnu pogubo za duhovno življenje. Zadovoljiti se ne moremo z vsem, če bi vzeli vse na znanje in počakali, da bo že kako, bi si sami sebi izpodžagali vejo. Držati se moramo črte, ki smo jo orisali, in se izprašati, kaj sledi iz načrtane smeri, kaj zahteva čas od nas danes in kako moramo ravnati, da ne bomo nobenega temelja položili napačno. V tem zmislu hočemo postaviti nekatere norme in misli ter omeniti nekaj konkretnih slučajev, da bo osnovna ideja še jasnejša.

O našem odnosu do religije in krščanstva smo že obširno govorili, o našem življenjskem in svetovnem nazoru tudi. Kakor se v religiji uveljavlja naše najgloblje čuvstvovanje, v transcendenco absolutno zaupajoče in svoj spas pričakujoče doživljanje, se v svetovnem nazoru izraža osnovni ton našega bistva; način, kako gledamo v svet, da se ga ne bojimo, da nam je priroda zvest prijatelj, gora ljubo zatočišče, prostor nekaj, kar treba napolniti, čas nekaj, kar treba izčrpati itd., kolikor je pač variant za to eno življenjsko čuvstvo.

Umetnost nam ne more biti le videz ali pa svet, kamor se zatečemo iz težkega realnega življenja; a tudi ni kurioznost, ki bi jo hodili gledat na razstave, ali o kateri bi čitali esteti-cistična razglabljanja. Umetnik je ustvaril umetnino iz svoje srčne krvi; ustvaril je objektivni kos sveta, a v njem izpovedal svoje vizije, gledanja in odkritja. Umetnik je videc, in mi, ki doživljamo njegove stvaritve, sledimo njegovemu pouku. S tem ne zagovarjamo tendencioznosti v umetnosti, a zavračamo l'art pour-l'artizem, ki pozablja, da je stil umetnine paralela stila v življenju.

Filozofija in znanost sta zvesti spremljevalki vsega našega početja, na nekatera vprašanja moreta dati zadnji odgovor, nekatere kontraverze more končno rešiti le znanost. Znanosti se ne smemo ustrašiti, tudi religija in umetnost sta varni pred njo, če se pa mešata z njo, jima to ni v prid. Boj življenja proti znanosti, njenemu pozitivizmu in historizmu je odveč. Iracionalni, instinktivni in ideološko-demagoški momenti so tu izključeni. Znanost ima svoje zatočišče v univerzi in drugih zavodih, iz katerih mora biti izobčena vsaka politika in tendenca.

Pojem morale in etosa nam mora biti nadvse važen. Običajni kodeks je zastarel, kazuistika je brez moči napram današnjemu življenju. Ko se bo ustalil novi etos in stvorilo določeno etično čutenje, bo s tem tudi dana

podlaga za novo normiranje in nov kodeks. S tem nič ne tangiramo večnoveljavne človeške etike, reči hočemo le, da je tudi naše moralno ocenjevanje izraz življenjskega čuvstva in tonusa našega bistva. V našem bistvu pa so zapisane nekatere temeljne točke.

Prva taka točka je ideja individualitete in osebnosti; vsak človek je nekaj čisto svojega. Ta svojebitnost je njegovo bogastvo, odtod izhaja njegovo najintimnejše življenje, tej samobitnosti mora človek biti zvest, zatajiti je ne sme ne z besedo, vestjo, dejanjem.

Naš etos zahteva dalje novo pojmovanje erotike in ljubezni, novo ureditev družinskega, zakonskega in ljubezenskega življenja. V ljubezni posega duša najtesneje za jedrom drugega jaza, čutnost in ekstatičnost so ji le pot do nesebičnega in neegocentričnega razsipanja in duhovnega kontakta. V prijateljski zvezi, v zakonu, v erotičnem odnosu je naša duša obenem onstran, pri drugem subjektu, a obenem čuti, kako od drugega konca prihaja odgovor in kako na takem temelju obstoja absolutno zaupanje.

Tudi do politike in države, do domovine in domačije smo v določenem odnošaju. Kakor nas veže iskrena ljubezen do domače grude in lastnega naroda, tako moramo imeti pred očmi tudi veliko idejo naše države. Najsi bodo resnične razmere še tako nezadostne, v nas ne sme zatemneti ideja o duhovnem kraljestvu, ki združuje vsako najbolj tenko in drobno nitko, vsako še tako neznatno dejanje, vsako še tako skromno misel v enoto in živ organizem. To kraljestvo pa more upravljati le državnik, ki ve, kje ležijo poudarki, in kje treba zatreti nepridiprava.

Sličnih vprašanj, problemov in točk je še cela kopica. Kakšno naj bo naše stališče napram otroku, ženski, družbi, poklicu, gospodarstvu, revoluciji. Nedavno se je v naši javnosti reševalo vprašanje, kako naj bi bili kulturno orientirani, ali nemško ali francosko. Čudno, da ljudje niso videli slovanstva in vzhodnega elementa, poleg nemštva še Rusov in vzhodnega religioznega življenja, da so zamenjali čisto praktično-šolsko vprašanje in vprašanje poklicne izobrazbe z vprašanjem zadnje, najvišje duhovne usmeritve, da so se ozirali okrog po tujih individuih, namesto da bi se najprej nanašali nase in na lastno individualnost. Saj je vendarle temeljna resnica, da moramo biti najprej samosvoji in da nam tujerodne prvine morejo pomoči le do izčiščenja našega lastnega bistva. Tuja duša nam more biti le ogledalo, v katerem začutimo tem bolj bolesti in radosti svoje duše.

In podobno je z ostalimi točkami. Na sto koncih so zakopane pod balastom, potlačene k tlom ter prevlečene z umetno patino. Otroka še danes ne gledamo pravilno, njegov svet tolmačimo s svojega odrastlega stališča, namesto da bi doumeli njegovo življenjsko formo. Žensko še danes presojujemo antifeministično, pojem ženske kulture se nam zdi nepotreben; žensko psiho

spravljamo v nujno zvezo z erotiko, otrokom in domom, a navadno ne vemo, da gre pri tem za velike vrednote in kos kulture, ki je nenadomestljiva in ki bi se je ženska morala držati iz vsega svojega bistva. Žensko gibanje, kolikor se ne bori za gospodarski in socialni položaj žene, po pravici poudarja dispartnost obeh spolov. Iz te dispartnosti pa sledi, da si mora ženska staviti od moškega različne izobrazbene cilje in se usidrati tam, kjer ji tečejo produktivni viri.

Nemogoče je v par potezah orisati vsebino našega svetovnega nazora, in še najmanj se dá ta stvar opraviti racionalistično in eksplicitno. Na našem dnu leži skrivnost in še večja tajna se razprostira nad bodočnostjo. A če že po vsej sili hočemo imeti neko normo, neki zgled, neko zrcalo, neko upodobitev samega sebe — podobo, ki nam naj bo merilo in resničen odgovor na naše iskanje slovenskega človeka, moramo — ker je prav za prav odveč in danes pač že skoroda smešno — pokazati na podobo Ivana Cankarja. So še danes miselnosti, ki menijo, da v Cankarju ni idej, da ni pozitivnih idej, in da je Cankar bil pesimist. Pravijo, da nam danes ne more biti več ideal, da je le predhodnik novega časa in le negativen kritik svojega pokolenja in rodu. V njem da ni substance, da je le ekstatično hrepenenje za nečem medlim, le estetično okušavanje življenja; njegovi tipi da so nedovršeni, niso zakoreninjeni v metafizični realnosti. Njegovi motivi da so le rahli spomini na mladost in otroško dobo, njegov jezikovni stil da je čustveno zmehčano božanje, a le redkokdaj svečana pridiga, ki povzroča razburjenje in sveto ogorčenje.

Kdor doumeva Cankarja na tak način, ne vidi, kako je Cankar završitelj starega časa ter početnik novega, ne vidi, kako v njem tiči pobuda za našo bodočnost, a še najmanj vidi, kako iz njegove substance izžarevajo žarki absolutne in brezčasne resnice, kako se iz njegovih bojazljivih besed in brezimne pesmi izliva blagoslov v naše duše, kako nas njegov udarec potiplje na življenjskem živcu, da moramo brezpogojno reči da ali ne. V Cankarju ni samo resnica, v njem je življenje. In tudi tam, kjer ga je pokazal le kos ali le od ene strani, ko je naslikal trpljenje bolnih deklet v bolnišnici ali onemoglo tavanje slabotnega karakterja ali pubertetno hrepenenje mladega studenta ali nendarjenega in neduhovnega filistejca — tudi tam se v dotičnem mikrokozmu zrcali ves kozmos in se v njem stekajo niti iz celotnega življenja. Cankar je šel do virov in podzemskih globočin, iz materinskega kompleksa se je rodilo njegovo umetniško ustvarjanje, prav do teh virov mora seči tudi naše življenje, ob Cankarjevem bistvu se mora užgati naš ritem življenja, ob njem se morajo probuditi motivi našega duhovnega bistva. Cankar je danes naš najneposrednejši učitelj, dopustiti moramo, da nas s svojim elementom oklene in izobrazijo.

Končno še nekaj pripomb, ki se tičejo uporabe in prakse. Naš slovenski izobrazbeni ideal

je ideja, ki se v praktičnem življenju mora prilagoditi razmeram. Ni občeveljavne formulacije zanj, treba je ideal diferencirati, da bo konkretno prijemljiv. Za osnovno šolo, za meščansko in srednjo šolo pride v drugačni obliki v poštev kot pri delovanju v ljudski visoki šoli in izobraževanju odrastlih. In še drugače pri mladinskem skrbstvu in vzgoji zanemarjene mladine. Kmetskega človeka ne moremo oblikovati tako kakor meščana, proletarca, ki ga tare boj za obstanek, moremo le s težavo pripraviti do duhovnega življenja; prikrojiti mu moramo izobrazbene dobrine posebej.

Dalje je pri nas treba zavestne kulturne politike. Marsikaj pride samo od sebe, a temeljne stvari moramo obdržati v svojih rokah in jih ustvarjati s trudapolnim dejanjem. Vedeti moramo, kake naloge ima šolstvo v celoti, kake imajo posamezni šolski tipi, kake ostalo prosvetno delo, na deželi, v mestu, pri mladini, pri odrastlem. Nato šele moremo zahtevati pomoči države in zakonske zaščite.

Dalje nam manjka v veliki meri moderne orientacije. Vprašanja slovenske izobrazbe niso rokodelska stvar in še manj jih smemo prepustiti diletantizmu ali pa zastareli pedagoški ideologiji. Tu gre za duhovne vrednote, ki morajo biti utemeljene in izražati potrebe časa. Elita, ki se poteguje za duhovnost našega življenja, mora biti v stiku z najmodernejšimi duhovnimi težnjami izven slovenske zemlje. Važen element mora pri tem biti znanost, zlasti moderna duhoveda in moderna kulturna pedagogika.

Potrebna nam je zlasti zgodovina slovenskega duhovnega življenja. Gre danes še za desiderat, a ga bo treba v kratkem realizirati. Naša znanost mora najprej urediti ene zadeve, ki so nam svojske, specifično slovenske in jih drugi ne bodo rešili. Rešiti jih moramo sami, stvari pa, s katerimi se lahko ukvarjajo drugi, prepustimo drugim.

Tudi izobrazbo naših učiteljev in vzgojiteljev bo treba preurediti, zlasti še izobrazbo osnovnošolskega učiteljstva. Več kot očitno je, da naša učiteljišča nimajo prave znanstvene podlage; rabijo moderne mladinskopsihološke in kulturno-filozofske orientacije.

Tudi kritika javnega in kulturnega življenja, dalje tudi žurnalistika ni vsekdar na višku, ter bo treba pregrupacije in preorientacije v duhovnem pogledu.

Takih in podobnih vprašanj je še dosti, naš namen ni spuščati se vanje ter navajati podrobnosti. Pred očmi moramo imeti osnovno črto, in to je dovolj. Naše mladinsko gibanje gre za tem ciljem. Kakor se na eni strani skuša izogniti romantiki ter hoče ostati v zvezi z življenjem, poklicem, realnimi političnimi činitelji in gospodarskimi momenti, tako si hoče na drugi strani zagotoviti pot navzgor v kraljestvo duha in trajnih vrednot. Z močnim instinktom išče novega življenja in virov novega življenja; če se mu posreči najti to življenje, bo tudi vprašanje slovenske izobrazbe v glavnem rešeno.

Keramična šola Fr. Kralja, vaza

Katoliški prerod in francosko slovstvo

Dr. L. Sušnik

Da se je v zadnjih par desetletjih duševni obraz Francije zelo spremenil, kdo bi tajil? Kdo bi si še tiščal oči pred dognano resnico, da veje v francoskem slovstvu nov duh, duh, ki je nasproten onemu v prejšnjih dveh stoletjih? Svež, topel, jak veter je to, ki preganja sive, dušeče oblake z obzorja. Že pred vojno so zapihljale slične sapice, so se pojavili nenadni sunki, ali v svetovnem metežu, v tistem strahovitem viharju se je ozračje močno razgibalo in razčistilo: zasijali so zopet in se vsuli v celih pramenih žarki novega solnca. Prišla je nova pomlad in pripravlja se poletje... Gola »veda« ni več malik!

Ni to nič slučajnega: ne glede na že prej začeto splošno pripravljanje preobrata v človeški duševnosti, ki iz svoje zagate ni vedela naprej v znanosti in v umetnosti, je še vsaka težka, dolgotrajna vojna povzročila povratek k vernosti, nov val religioznosti (naj spomnim razen svetovne le na tridesetletno vojno ali na dobo napoleonskih vojska) in z njimi porast verske literature (mistika, romantika). Katoliškim Francozom je dala zadnja težka stiska posebej priliko, da so s svojo vrlo miselnostjo in s svojimi žrtvami dokazali, da niso manjvredni državljani. To je dvignilo njihov ponos in njihovo samozavest, pa tudi njihovo delavnost na vseh poljih, zlasti na literarnem. Danes je na Francoskem protiklerikalna nota v slovstvu ponehala, najmarkantnejši predstavniki katoliške knjige uživajo časti Francoske akademije in verski moment v novi literaturi je zelo upoštevan. Skratka: katolicizem je izšel iz vojne ojačen in je sedaj tudi v filozofskem in nacionalnem oziru v boju za vodstvo elite.

Med vrsto prikazov francoskega slovstva v zadnjih 50 letih je izšel tako že tudi priročnik katoliškega

slovstva: *Manuel illustré de la Littérature Catholique en France de 1870 à nos jours* par l'Abbé Henri Bremond et Georges Goyau, de l'Académie française, Pierre Billaud, Geoffroy de Grandmaison, Paul Lesourd, Jean Morierval, Jean Nesmy, Charles Oseppa, Alfred Poizat, Armand Praviel (»Éditions Spes«, 17, Rue Soufflot, Paris (Ve), 1925, 8°, CXVI + 254 str.). Ta knjiga nam daje priliko, da se ob njej nekoliko orientiramo o tozadavnem stanju v Franciji in se obenem malo zamislimo v problem katoliškega slovstva sploh.

Delo ima dolg uvod, ki ga je napisal Henri Bremond, znani avtor širokozasnove »Histoire littéraire du sentiment religieux en France, depuis le XVIIe siècle jus qu'à nos jours«, in zaključno besedo o celoti katoliške obnove izpod peresa slavnega kritika Georgea Goyaua. Dočim ta zaključek lepo povzame bistvene poteze vsega pojava, je uvod veliko preobširen in sega iz vneme do katoliške stvari daleč preko pravega okvira, ker ima H. Bremond uprte oči še od svoje velike Zgodovine na ves kompleks verskega čuvstva in zgodovine Cerkve v knjištvu. On bi rad, da bi ta »katalog« upošteval predvsem večje število škofov in pridigarjev. Dalje naj bi priložnik podal seznam življenjepisov svetnikov in zaslužnih vernikov, ki jih je nekaj stotin v zadnjih 50 letih in ki jih sam navaja za zgled cele strani. Sem bi spadalo po njegovem tudi bogato nabožno slovstvo — od msgra. Gaya do Elizabete Lescur —, za kar pa manjkajo še skoraj vsa preddela, posebej še renesansa mistike zadnjih 25 let in seznam zadevnih izdajateljev. Potrebna bi bila potem zgodovina katoliških vseučilšč, akademij, enciklopedij, verskih redov, verskih listov in slednjič katoliških založništev.

Zdi se pa, da pisatelja pri tej želji ni vodilo samo širše načelno stališče, ampak tudi priložnost, da razgrne pred nami za vsa ta področja silno obilico gradiva iz svojih predalov; hotel je, kot pove sam v preživahnem, a vendar bogoslovno-učenjaškem samogovoru, navdušiti čim več novih delavcev ter jim pokazati s svojimi podatki pot na vse strani.

Popolna principierna svoboda je bila puščena tudi specialistom, ki so napisali poglavja o noveli, romanu, liriki, dramatik, kritiki, zgodovini, filozofiji, časnikarstvu in govorništvu. Zasnova zbornika gre očitno daleč preko običajnih mej leposlovne književnosti. Tudi ta okvir je za naše pojme še preširok, ker posega na čisto znanost in politiko, dasi je rešnica, da se francoski pisatelji često res izredno mnogostransko udejstvujejo tudi na teh in drugih poljih. Knjiga je pač hotela prikazati sodobno katoliško gibanje sploh, saj nosi v mnogih ozirih propagandni značaj, je torej že v temelju opustila znanstveno brezbarvnost. Tudi je lahko namen in program, ki je za sedaj celo umesten in potreben.

Težje se je strinjati z razporeditvijo snovi. Vpraša se, ali je prav, da stoje na prvem mestu novelisti. Še bolj čudno je, da niso strnjeni z romanopisci v eno poglavje pripovednikov. Če že radi ločimo liriko od drame ali pripovedništva, je pa delitev pisateljev povesti ali romanov tu gotovo odveč. Posledica je večjidel raztrganost oseb na več poglavij in ponavljanje istih imen. Koliko je romanopiscev, ki bi ne

bili pisali tudi novel itd.? Ker so imeli pisci tudi sicer popolnoma svobodno roko v vseh vidikih, je zasnova posameznih orisov prav tako kakor tudi izpeljava kaj neenaka. Ta raznovrstnost, ta pestrost mogoče poživlja snov, celoti je pa v škodo: razloži se le tako, da so uredniki imeli namen podati le nekak skrajšan očrt gradiva in pokazati tostvarne vire (s. 233). Na enotno sliko, organsko izdelano, v sebi završeno bo treba še počakati. Za to nalogo pa je seveda takšno preddelo potrebno.

Iz obseženih podatkov je razvidno, da sedaj najbolj cvete katoliška pripovedna proza. To so znana imena, kot Paul Bourget, René Bazin, Henry Bordeaux, Louis Bertrand, Ernest Psichari, Emile Baumann, Léon Bloy, Jean Nesmy, Armand Praviel, François Mauriac, Louis Hémon, Robert Vallery-Radot, Pierre l'Ermite, Colette Yver, Jean Balde i'd., poleg njih nešteto drugih. Katoliški pesniki ne tvorijo posebne šole v literarnoestetskem zmislu, temveč sledi vsak svojemu umetniškemu pojmovanju. Najbolj sloveči so Francis Jammes, Paul Claudel, Louis La Cardonnel, Louis Mercier, Charles Péguy, Charles Guérin, André Lafon, Achille Paysant, Maurice Brillant, Loys Labèque in toliko drugih, ki so ustvarili nekakšno mistično realnost v poeziji. Na odru se prav tako kaže izrazito versko prizadevanje z moderniziranimi sredstvi. Kako zelo se razlikuje še Henri de Bornier od Paula Claudela ali razne biblijske drame od de la Tournasseovega »Vrai mystère de la Passion« (po Arnouldu Grébanu) ali od onega, ki ga je sestavil msgr. Jouin! Poborniki krščanskega gledališča so zlasti Henri Ghéon, Bretonec La Bayon, Alfred Poizat, Paul Hael, René des Granges, Jacques Debout, Henri Brochet, Pierre Dumaine (prim. še Almanach catholique français, Paris, 1927, str. 275 ss.). Med kritiki se odlikujejo François Veuillot, J. Calvet, Jean Morierval, Victor Giraud, Henri Bremond, Maurice Brillant, José Vincent, Henri Massis, André Thérive, Fortunat Strowski i. dr. Nič manj številni, a še bolj važni so katoliški filozofi, sociologi, publicisti itd. (Maurice Blondel, msgr. d'Hulst, J. Maritain, Georges Valois, Joseph Agceorges itd.).

Pričujoče delo je tedaj več kot smotra pisateljev katoliškega naziranja, je ogledalo katoliškega kulturnega udejstvovanja, sploh pregled vodilnih zastopnikov te miselnosti v vseh krogih. Zato imponira po številnosti in mnogovrstnosti mož katoliškega prepričanja in hoče brez dvoma s tem vplivati na javnost. Zato stremi za tem, da zabeleži kar moči veliko imen — že radi obzirnosti —, pri čemer seveda primanjkuje prostora za izčrpnjšo označbo važnejših.

Še eno hibo ima knjiga, ki jo je označila tudi kritika (gl. La Croix, 21. marca 1926, Jean Guiraud), to namreč, da v stremljenju po popolnosti našteva in obravnava razne literature, ki jih je pač težko šteti kot take med izrazito katoliške pisatelje, tako Baudelaireja, Verlainea, M. de Montherlanta, A. Silvestrea, M. Bouchorja, Haraucourtja, Rostanda, H. Lavédana itd., ki so mogoče s kakim spisom pokazali versko noto, sicer pa po večjem delu svojih spisov niso ravno katoliški. Kakor se pri splošnem okviru (»literatura«) knjiga ne bi smela radi mož, ki delujejo razen na leposlovnem tudi na znanstvenem ali publi-

cističnem polju, oziroma na obmejnih pasovih, ozirati kar na vsa ta področja, tako bi bilo treba postaviti tudi glede pojma »katoliški« določnejše merilo.

Razvidno je potemtakem, da se organizatorji dela niso postavili na ekskluzivno stališče, temveč so odprli vrata na stežaj vsem, ki so pokazali le nekaj dobre volje. To ima z gotovega stališča upravičen zmisel kot priznanje, bodrilo in vabilo, ali kdor ne bo hotel ostati na pol pota, temveč želel napisati resnično sin'ezo katoliške francoske literature, bo moral postaviti točne kriterije v obeh ozirih in obdelati gradivo bodisi induktivnogenetično, bodisi deduktivnosistematično.

S prvega vidika bi bilo treba upoštevati zlasti sledeče: Večinoma vidijo Francozi vzor katoliške literature v 17. stoletju (nekako od 1650—1750), torej v dobi klasikov in velikih škofov govornikov in moralistov. A ne vsi. Pisec poglavja o liriki, Pierre Billaud, ki postavi tudi sicer najbolj ozke meje za označbo »katoliški«, pravi (str. 55), da so ti klasiki kljub njihovi veri, kljub njihovi teologiji pogani, ker rabijo kot navdih in nakit vso tisto mitološko navlako, ki se je začela z renesanso in vlekla tja do romantike, katera je zopet navezala na krščanski srednji vek. Misel ni napačna, kajti res je vprašanje, v koliko je bila ta doba v svojih odličnih predstavnikih pri vsem zunanjem blesku res prožeta pravega verskega duha in čutenja. Če bi bilo vse tako katoliško, bi ne bila prišla tista težka duhovna in politična reakcija kot jo predstavlja 18. vek s svojo filozofijo in revolucijo.

Romantika je imela zmisel za estetske, čustvene strani krščanstva, a ni doumela njegovega jedra, njegovih dolžnosti. Zato je ostala pri površju in ni mogla prinesiti prave verske prenovitve. Razvoj vodi v 19. stoletju preko realizma navzdol v naturalizem in odtod zopet navzgor v simbolizem ali novoromantiko, ko so bistrejši duhovi spoznali, da ta pot ne pelje več dalje. Sledile so ob prelomu v 20. stoletju številne spreobrnitve kritičnih predhodnikov verske obnove v življenju in slovstvu, na kar je prišla mlada generacija, ki hoče biti zavedno, odločno, aktivno katoliška.

Splošna kriza družbe materialističnega nazora je rodila tedaj odpor v filozofiji, v umetnosti, v politiki, k čemur je mnogo pripomogel nov stik z ostalim svetom in njega naziranje, in nastopili so početniki obnove kot Melchior de Vogüé in Maurice Barrès; pokazali so, da se Cerkev v veliko drugih deželah krepko udejstvuje in da je francoska tradicija katoliška ter da še živi v notranjosti posameznikov in družbe (Huysmans, Brunetière, Jammes, Claudel, Bourget, Péguy itd.). Mlajši rod, ki ga je še bolj učvrstilo in očistilo trpljenje v vojni, je prešel iz zagovarjanja vere k resnični vernosti, k pobožnosti, k apostolski gorečnosti. Tako najde mesto v lep-slovju prepešljena molitev (od očenaša preko rožnega venca do maše), liturgija sploh, katehizem, sveto pismo, Kristus, apostoli, svetniki, legende, čudeži itd., neredko nastopa meditacija, askeza, mistika i v poeziji. Kot bistven znak se pokaže živa, preprosta vera, življenje po naukih Krista in Cerkve, občestvo svetnikov. Pri izbiri snovi so priljubljeni sveti teksti, krščanska morala igra odločilno vlogo pri posamez-

niku in krščanske socialne dolžnosti v družbi. Ideal je živa apologija v slovstvu in potem slovstva (prim. Armand Praviel, *Du romantisme à la prière*, Paris, 1927, odnosno *La Croix*, 7. marca 1927).

Poleg časovnega je igral pri obnovi verske note v literaturi veliko vlogo krajevni moment. Pariško vlemesto je ubijalo višji polet. Novi sokovi, novi vidiki, sveže moči so prišle iz pokrajin. Čim so se ob zablodah naturalizma zavedle globokega prepada v miselnosti, so mu postavile nasproti drug ideal. Ravno obmejne pokrajine: Alzacija in Lorena z Barrèsom, Bazinom, Bertrandom, Savojska z Bordeauxjem, Provansa z Mistralom, tem res bogonadarjenim, preprosto in globokovernim pesnikom, pa z Maurrasom, ki je, čeprav neveren, mnogo slavil Cerkev. Armandom Pravielom in José Vincentom, Bretanja z Le Gofficom, Le Bayonom — da o Belgiji ne govorim — so najbolj radikalno in energično zastavile svoje sile, da postavijo slovstvo zopet na pravo podlago. Ti regionalisti so odkrili skrite rezerve pesništva in pokazali na korenine njega stalne rasti. Zato se slovstvo zopet približa duši ljudstva, postane tudi v slogu dostikrat bolj preprosto, primitivno, a po občutju bolj narodno.

Danes se tudi med književniki v Franciji jasno vidita dva tabora: desnica in levica. Tu narod, tam človeštvo, tu vera, tam nevera. Seveda pa jih je mnogo v sredi, več ali manj neopredeljenih. A tudi kar je desničarsko, ni vse katoliško (n. pr. skupina okoli »Action Française«). Če hočemo tedaj premeriti katoliško slovstvo le s trenutnega, oziroma sistematičnega gledišča, ne smemo šteti sem kar povprek vsega, kar je na zunaj v desnem taboru. Temveč napraviti bi bilo treba analizo pisateljev in njih del po večji ali manjši gradaciji v njih katolištvu. Pri tem pride kajpada zelo v poštev značaj posameznikov in naroda.

Francozi imajo nekatere lastnosti bolj razvite kot drugi narodi. Samozavest, slavohlepnost, duhovitost, živahnost, strastnost, nestalnost. Drži se jih, kot trdijo nekateri, galikanizem, modernizem i. sl. Vsak hoče biti originalen, napraviti vtis. Moda ima zanj velik pomen. Besede »nazadnjak« ga je strah. Zato se tudi izobraženstvo in še bolj napolizobraženstvo tako dolgo ni moglo otresti predsodkov do krščanstva, ki so ga bili poldrugsto let diskreditirali. Zabavljanje proti Cerkvi, smešenje vere je bilo postalo moderno. Zato še danes mnogi razumejo krščanstvo, vero, nekoliko na svoj način, brez čuta za dogme, brez čuta za moralno dostojanstvo ali celo poslanstvo.

Na drugi strani je mnogim prirojena neka teatraličnost, nihanje iz ekstrema v ekstrem. Tako lahko padajo iz domačega pesimizma v bučno upornost ali v skrušenost. In slednjič leži v bistvu literarnega udejstvovanja samega, da stremi za senzacijami, če hoče imeti vidnejši uspeh. Iz vsega tega se razloži dobršen del zagonetne in nestalne slike, ki jo nudi francosko knjištvo v zadnjih desetletjih, zlasti še pod kraj 19. veka, ko je nastopila splošna nejasnost in neorientiranost. Baudelaire, Vilaine, Barbey d'Aurevilly, Villiers de l'Isle-Adam i. dr., ki so včasih prevzeli iskrenosti, včasih polni ironije, sarkazma, satanizma. Deloma je v njih res verski nemir, ki jih

muči, iskanje resnice, deloma je to umetna narejenost. (Prim. Jacques Nanteuil, *L'inquiétude religieuse et les Poètes d'au jourd'hui*, Paris, 1926, oziroma *Les Amitiés catholiques françaises* 15. avg. 1926, str. 23 s.)

Podoben pojav vidimo pozneje, ko je iracionalnost, duhovnost, postala splošna moda in je verski nastroj v literaturi zavladal tudi pri protestantih, židih, panteistih, teozofih i. dr. Koliko profanacij, koliko zlorab so bile zato deležne verske reči! Biblijske snovi, stavki iz evangelijev, svete osebe, versko osredje v neki nejasni, dostikrat pogrešeni religioznosti. Koliko vsega tega je bilo prazno besedičenje, golo igračkanje, lov za uspehom! Spominjam le na Rostanda, Maeterlincka, Harancourtovo dramo »La Passion«, Duhamelov »Journal de Sclavin« z njegovim brezbožnim misticizmom, pa razna blodna dela A. Gidea itd. Tak tok s svojo ojačeno čuvstvenostjo in razgreto domišljijo je nekako napolkrščanstvo, kot ga imenuje A. Thibaudet v »L'Europe nouvelle« 2. okt. 1926, 1367. Koliko plev in kako malo zrna! Vpliv te tuje nekatoliške miselnosti v blesteči, omamni obliki je še vedno velik.

Take in enake slučaje bo imela zabeležiti in osvetliti tudi zgodovina katoliškega slovstva, v kolikor so soudeleženi na njej, bodisi da so stali pod njenim vplivom ali da so nanjo vplivali. To bo vrsta iskatelev izven pravega tabora, ki so se mu z gotovimi deli približali ali pa se oddaljili od njega (n. pr. J. Rivière, Duhamel). Mnogo je pisateljev, ki se zadržijo nevtralnno, ker so mnenja, da je umetnost svet zase in se je borba duhov ne tiče ali pa, ker se nočejo vezati na nobeno stran. Če pri tem ne greše proti pozitivnim verskim zapovedim — to je najmanj, kar se mora zahtevati od pisatelja kot katolika — jih lahko uvrstimo v srednjo ali osnovno skupino pasivnih, neinteresiranih. Med aktivnimi pa je zopet več oddelkov, kakor preprostoverni, pobožni, kontemplativni, mistiki, apostolski, bojovníki i. sl. Vendar se prištevajo navadno h katoliškim pisateljem v ožjem pomenu besede le taki z izrazito katoliško tendenco, to je poslednja izmed vseh treh glavnih skupin, dočim spadajo versko neoporečni in moralno dostojni brez tendence med splošne.

Deloma se izražajo slično i naši avtorji, v kolikor govore vsak zase, o obsegu take katoliške literature.

Kaj misli Henri Bremond, smo že čuli. »Da naj omenja le katoliške pisatelje, se razume samo po sebi, ampak trebalo bi tudi, da ne zadrži od teh pisateljev družega kot to, kar je v pravem zmislu besede religiozno in katoliško in da naj da med temi pisatelji častno mesto tistim, ki predstavljajo neposredneje, izključneje genij katoličanstva« (XXI). Ksneje govori o vsej duhovni literaturi (LV): »Napredok, nazadovanje, zopetne začetke, propadanje, res zgodovino duš v teh 50 letih bi moral brez dvoma odkriti priročnik kot je naš...« »... et tout ce qui resonat Christum appartient a l'histoire de la littérature catholique« (CIII s.).

Lepe so misli, ki jih izvaja o tej stvari Jean Nesmy (str. 16). Katoliška literatura mora kazati več življenja, ponosna mora biti na to, da slavi svojega Boga. Nova šola vstaja, ki si stavlja za častno nalogo, da napravlja iz katolicizma notranjo hrano svoje umet-

nosti. Njena dela, očiščena v tem plamenu, dihajo veličino, ki se drži neomajno stvari, zasnovanih in izpeljanih v misli na večnost. Samo katoliški romanopisec lahko reče: *Ecc e homo!*, ker ga riše v njegovih slabostih, a tudi v njegovi moči. Nobeden drugi ne more izčrpati predmeta. »Un talent ne saurait, d'ailleurs être complet qu'au service d'une noble pensée, et tout idéal se rapproche de l'idéal chrétien« (5).

»Karkoli v ostalem piše avtor poln vere, se ne more izogniti, da ne bi vnesel v svoje spise trdnega moralnega temelja, ki je v njem. Celó nehote, celo neopazno, z eno besedo, z enim zadržanjem, ki ga podčrta, z odobravanjem ali neodobravanjem, ki ga mimogrede izreče, z mislijo, celo neizraženo, ki jo navdihne, uči vedno, moralizira vedno in vrednost njegovega dela se z gotovostjo občuti, pa naj bo le z odsevom, s čistostjo njegove vesti, z mirnostjo njegovega upanja, z ljubeznijo njegovega srca« (6).

Pierre Billaud da sledečo definicijo: »Pod katoliško poezijo razumemo tisto, ki proslavlja ne v nejasnem spiritualizmu, marveč z živo vero delo božje« (51). Brez hrupa, z molitvijo, z žrtvami, s ponižnimi dejanji in vrednimi obhajili naj se trudi pesnik postati originalna osebnost i v svoji obliki, da bo posnosno nasprotje in zgled ljudem svojega časa (ibid.). Na drugi strani pravi o Baudelaireju: »B. je kristjan, ker ostane v njegovih delih umazanost umazanost in se vsaka zmota imenuje greh« (55).

Jean Morienval meni, govoreč o nevarnostih in nepopolnostih romana, da je želeti, »da bi bile vse te zgodbe le slama, pri kateri je važno zrno — če ga je kaj« (20).

Alfred Poizat (str. 79 s.) izloči najprej vsa dela, ki ne spadajo k »visoki« literaturi in deli res literarna dela na pet skupin: 1. posvetna dela s katoliško osnovo, 2. dela neverujočih pisateljev, ki obdelajo krščanske motive z dobrim umetniškim okusom in zadostno versko obzirnostjo, 3. socialna dela z odkrito katoliškega stališča, 4. romantiška dela, kjer je katolicizem le za dekoracijo, 5. polna umetniška dela v službi krščanske ideje in čuvstva. Pri dramatiki posebej je treba vzeti dovolj široko merilo, ker se morajo pisatelji več ali manj prilagoditi obstoječim možnostim uspeha, če hočejo živeti. »La seule chose, qu'on ait le droit de leur demander, c'est de ne rien écrire que leur conscience ne puisse avouer et qui soit contraire à leur foi«, to je edino, kar imamo pravico zahtevati od njih, je, da ne napišejo ničesar, česar bi njihova vest ne mogla pripoznati in kar bi bilo nasprotno njihovi veri (str. 80). Odkrito verske drame so danes mogoče le izjemoma. Edino, kar lahko terjamo od avtorja, je, da njegovi zaključki nikoli ne nasprotujejo niti krščanski morali niti dogmi, to je, da ne seje niti herezije niti pokvarjenosti. Kritika mora energično nadzirati dramsko produkcijo in ustvarjati boljše razpoloženje za versko umetnost.

Kritiki slednjič, pravi Armand Praviel (str. 111), ne smejo povsem zavreči dobrih strani pri neverujočih pisateljih radi drugih slabih (kot pri Barrèsu itd.). Katoliški pisatelji čutijo potrebo, da s svojim peresom obrnejo navzven svojo vero (G. Goyan, str. 225).

Zapiski

Slovensko slovstvo

Matija Malešič: **Kruh**. Povest Slovenske Krajine (Mohorjeva knjižnica 15), 1927. Založila Družba sv. Mohorja na Prevaljah. Str. 304.

Vodilna povest lanske Mladike »Kruh«, ki je to pot izšla književno v 15. zvezku Mohorjeve knjižice, zasluži že kot prvo večje Malešičevo delo natančnejšega pregleda. Povest je pa tudi sicer zajemljiva. Nova je po snovi in nova po slogu. Snovno pomeni v našem domačnostnem slovstvu prijetno obogatitev s tem, da odkriva slovensko regionalnost prekomurske Slovenske Krajine. Malešič je hotel upodobiti težke nuje za vsakdanji kruh pri Krajincih na Goričkem, ki je najubožnejši del zemlje. Pomlad za pomladjo vodijo »palirji«, nekaki domači delavski akordanti, trume goriških mož, fantov, žena, deklet in na pol odrastlih otrok k poletnemu delu na velika posestva madjarskih velikašev. Ti palirji utrgujejo potem svojim ljudem zaslužek in bogaté. Takoj je moči videti, da je snov hvaležen pripovedniški predmet. Kot socialnost je tudi zelo aktualen in juristu Malešiču se je dal sam po sebi. Žal pa, da Malešič kot oblikovatelj take snovi ni vedel svojega. Ni pomislil, da gre uspešno pripovedovati take, umetniško kaj kočljive predmete prirodno in neposredno skoraj da na en sam način, to je polnokrvno epično, širokogrodno objektivno in strogo realistično. (Prim. Zola, La Terre, Germinal i. p.) To je, da je takemu racionalističnemu delu treba prej študija, da je treba skrbno nabrane, motivno izbrane in modro uporabljene folklore v vse strani. Kraj mora dehteti impresionistično krepko, dejanje potekaj preprosto in obenem dramatično napeto, tipika lic bodi realizem ob osredju, motivnost dejanje prožečih momentov invencionalna, nova, frapantna. Ali si je bil M. vsega tega v svesti? Zdi se mi, da si ni bil. Ob svojem svetu, ki si ga je izbral za oblikovanje, se je sam razgibal čuvstveno, se odel v nekak socialni altruizem, v poetizem nekakega že epigonsko zaudarjajočega sentimentalizma. Stoprv iz tega nastroja liči in nas vnaprej ocigani za primarnost predmeta, za prvotno, intuitivno živost apercipcije. Teoretično bi se celó reklo, da je v »Kruhu« nesoglasje med predmetom in obliko, kar bi pomenilo, da je povest že a priori umetniško nemogoča, ker pogleduje junaku Odiseju venomer Homer — Malešič izza ledij. Pa so še druge vsebinske hibe, ki jih le kratko registriramo: Preočitno je vidna stilizacija, dispozicija v konstrukciji. Lica so brezkrvna, ne agirajo. Dejanje ne raste dramatično. Dialog ni prav nič karakteren. Invencija je nekajkrat heterogenska (n. pr. Zemljič, Geza — mati, verska razlika, Štefanček — mati). Pa to so stvari, ki zadevajo deloma že Malešičev slog. Slog? Prav res! Malešič ga ima. Doživlja ga, živi v njem. To je hvalno in prijetno. Pa je tudi mučno. Kadar spoznaš in se ne moreš več vtisa otresti, da je pisatelj že v svoji prvi povesti na najkrajši poti v — maniriranost. Malešič pripoveduje namreč do grenkosti živo samo v sedanjiku, pripoveduje do sita v emfatično razgibani lirski zanesenosti, se igra preveč s stilizmi nekakšnega rapsodičnega anaforstva (56, 65,

82, 95 itd.) in neskončno mnogokrat apostrofira (122, 130, 184). Mnogokrat se bere Malešič teatralično in ne najmanj tedaj, ko gradi dialog sinonimno z bogato, le rahlo variirano besedo o istem predmetu. Plehko vpliva tudi sentimentalna idilka (96) spričo naturalističnega predmeta. Srečnejši so stilizmi, ko je našel Malešič neki svojevrstni simbolni onomatopoeizem (65, 103). Malešič je v slogu sploh učenec Cankarjev. Ivanov »dvignjeni izraz« je namreč po svoje prevzel. Mimo mest kot str. 147, 148, 165, 210 je zlasti poglavje »Visoko okno« vse sam Cankar v simbolu, zamisli in filozofizmu. (Zato tako očitno heterogensko v drugi snovi!) Če omenim še apartnost »tiktakanja« (19, 174 sl.), ki je dickenstvo, pa še nekaj stilizmov (jabelke [mn. im.], jezerokrat, mala željica, ko človek misli misli svojega srca), sem Malešičev slog označil do zadnjega. Hvalim — vkolikor mimo povedanega morem, živahnost besede, skoraj da impresionalno ektemporativni tok v pripovedovanju, uglašenost v eni barvi in ubranost v enem zanosu. S tem sem morda Malešiča uvel in strnem v sodbo, da nočem v njem poetičarja, pa da verujem vanj, ko bo začel oblikovati pragmatično realistično. »Kruh« kot prvo-rojeni mu sicer ni v sramoto. Čul sem nedavno soditi, da je bil prav Malešič v letu 1926. — n a j m o č n e j š i.

Dr. I. Pregelj.

Damir Feigel: **Pasja dlaka**. Roman. Izdala Goriška Matica v Gorici, 1926.

Po izvrstni ekspoziciji, ki obeta, da bo povest rastle v izvorno slovensko utopistično zgodbo, je bralec kmalu prevarjen, ko vidi, da Feigel le bolj ironizira kriminalno rabulistiko in romantično ekzotičnost svetovnega kvazi-šunda. Kakor ob Murniku me Feigel boli. Ali se nam res ne more razviti humorist, ki bi si postavil za skok meto nekaj sežnjev nad podlistek?

Dr. I. P.

Josip Korban: **Iz mojih temnih dni**. V Ljubljani, 1926. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna.

S to knjigo je Korban že v drugo dokazal, da je poleg Ribičiča najboljši mladinski pripovednik. Človeku res dobro de, ko prečita mladinsko knjigo iz Učiteljske tiskarne, ki ne odbija s tistim omlednim mladinskim rokokočjem v besedi, v deminutivu, rožicah in metuljčkih, skratka v literarnem plevelu ex offo pisane mladinske beletrije. Korban očitno piše po življenju in ima tehniko. Povest »Iz mojih temnih dni« kvari vsebinsko samo konec, kriminalističen slučaj, ki se je nedavno res dogodil v golovških gozdovih. Če se bo Korban izobrazil v globokost in psiho, smem pričakovati od njega izredno dobrega.

Dr. I. P.

Marica Strnad-Cizerlj: **Rdeči nageljčki**. Tisk V. Blanke, Ptuj, 1927.

Na kritike je pesnica Marica II. huda, češ: »Pokvarili so kljun zares, a nepokvarjen duh ostal je in nedotaknjen dar nebes, ki v dušo Bog mi sam ga dal je.« Vljudno verjamem. Verjamem, sem rekel, zakaj iz »rdečih nageljčkov« bi se o gornji subjektivni resnici nikoli nikdar ne mogel razumsko prepričati.

Dr. I. P.

Danilo Gorinšek: **Maj**. Pesmi za deco. Samozaložba. Celje, 1927.

Gorinškov Maj kaže, da ima avtor precej oblikovnega daru. S pridom je poslušal, kako se mladini oglašajo Župančič i. dr. Od teh drugih je dedoval seveda še preveč neokusnega deminutivstva in spintizujoče prisiljene invencionalnosti. Taki nerealni, nepristni, pač pa nabrekli motivni fantastiki utegne pisec odrasti, če se malo potruži v knjige, ki učijo, kaj je res — okusno. Dr. I. P.

Pravljice o gralu. Po francoskih virih povedala naši mladini Anka Nikolič. Ljubljana, 1927. Izdalo in založilo TKD Atena.

Prirediteljica ima okus, nima pa še potrebnega spoznanja, kako se kaj mladini ponaši. Sicer pa snovnost o gralu presega obzorje nežne mladine. Dr. I. P.

Zbornik za umetnostno zgodovino. Izdaja Umetnostno zgodovinsko društvo v Ljubljani (univerza — seminar za umetnostno zgodovino). Urednika dr. Izidor Cankar in dr. France Mesesnel. Letnik VI. (1926).

Ob rojstvu te publikacije si nismo upali sanjati o sijajnem razvoju, ki ga je doživelo v prvih letih po vojni skromno začeto prvo strokovno glasilo slovenske umetnostne zgodovine. Danes je to list, ki se lahko pobaha, da je ta najmlajša slovenska znanstvena stroka v njegovem taboru in da ji je prav za prav šele on dal tisto neobhodno hrbtenico, ki je predpogoj napredka vsake raziskujoče stroke človeškega znanja.

Peti in šesti letnik sta izpopolnila shemo, ki jo je ustvarila praksa prvih let, posebno tudi s tehnične strani, tako da list danes ni samo vsebinsko kolikor mogoče popoln, ampak prav tako tudi po zunanji obliki, po tiskarski plati in opremi. V zvezi z rednim delom za znanstveno osvetlitev našega umetnostno zgodovinskega gradiva se ob Zborniku uresničuje posebno troje velikih deziderat slovenske znanstvene literature: 1. Umetnostna topografija, katera prvi, umetniško enega najbolj pestrih in bogatih slovenskih okrajev, Kamnik, obdelujoči zvezek se bliža svojemu koncu. Topografski opis vseh ohranjenih umetnin kake dežele je edini res trden temelj za ugotovitev značaja njene avtohtone umetniške kulture. — 2. Opis srednjeveških rokopisov v slovenskih knjižnicah, ki ga priobčuje prof. M. Kos, na drugi strani prav tako izčrpno predstavlja znanstvenemu svetu važno rokopisno in v zvezi s tem obilno umetniško gradivo. Prvi del te publikacije, obsegajoč rokopise licejske knjižnice v Ljubljani, izhaja v Zborniku, dopolnjen z gradivom ostalih knjižnic pa izide v posebni publikaciji. — 3. Tudi postanek prve splošne umetnostne zgodovine v slovenskem jeziku si sme šteti Zbornik kolikor toliko v svojo zaslugo. Že v prejšnjih letnikih so vzbudile pozornost študije Iz. Cankarja o razmerju starokrščanstva do umetnosti, začetkom 6. letnika pa je Zbornik že prinesel za poskus eno poglavje (»Realizem v starokrščanskem slikarstvu«) iz njegove Zgodovine umetnosti, ki je medtem s prvim zvezkom postala dejstvo.

Izmed podrobnih vprašanj je 6. letnik rešil celo vrsto važnih problemov: V. Steska je opisal škofijski dvorec v Ljubljani. — Ant. Vodnik je pojasnil z arhivalnim gradivom zgodovino gradnje velikega oltarja v uršulinski cerkvi in se s to

študijo prav obetajoče uvrstil kot najmlajši v krog slovenskih umetnostnih zgodovinarjev. — Fr. Mesesnel, ki se je najtemeljiteje med nami bavil z zgodovino slovenske umetnosti od srede 19. stoletja naprej, je napisal študijo o Ivanu Groharju. — Fr. Stelè je ob epigrafični študiji o imenu mojstra v napisu o postanku cerkve sv. Kvirina pri Sv. Petru v Slovenski Benečiji opozoril na zanimivo arhitekturno skupino pozne gotike na slovenski zemlji, s čimer je deloma osvetlil še vedno odprto vprašanje stavbnika Andreja iz Škofje Loke. — Isti je seznanil domovino s štirimi zanimivimi poznogotskimi slikami iz Kranja, ki jih je predzadnja generacija radi nezadostne zavesti o njihovi važnosti prodala dvornemu muzeju na Dunaju. — Zanimivo poročilo o svojem delovanju v Dalmaciji je podal restavrator akad. slikar M. Sternén. V kroniki je vsaka številka prinašala poročila o delovanju Spomeniškega urada, Narodne galerije, Umetnostno zgodovinskega društva, o novi literaturi in razen tega še bibliografijo umetnostne zgodovinske publicistike v Jugoslaviji. Frst.

Srbo-hrvatsko slovstvo

Jovan Radulović: **Za utehom.** S predgovorom Sime Pandurovića. Beograd. S. B. Cvijanović, 1926.

Sima Pandurović, pesnik z imenom, uvaja očitno brez pretvarjanja ambiciozno knjigo novega in mladega pesnika iz bosanskih Aten, iz Mostarja. Iz tega uvoda, ki je bolj literarna spremnica na pot nego komentar, bereš, a ne izveš mnogo. Iz bogate ciklike pesmi z ambiciozno zvonkimi naslovi: Usnule školjke, Ars Florentiae, Sumor prolaznosti, Zameteni tragovi i. p. se ti le stežka zgošča nekaj malo ostro rezanih črt tega novega pevca. Lice v vsej nazornosti še ni. Je verbalizem v nekaki sintaktično dojetni, monotoni ritmiki, je patos nekake plemenite nostalgije duše, ki se namenoma izraža refleksivno, klasicistično, togo. Ne vem, ali ni Radulović še vse premalo svojski Mostarec in še vse preveč šantićević. Osebnost moram priznati, da mi knjiga ni šla v dušo. Boril sem se v jezik in pesem kakor sem se svojčas v odiko Trešićevo. Dr. I. Pregelj.

Ivan Nevistić: **Lirika na bespuću.** Impresije o srpsko-hrvatskoj modernoj lirici (Lirika u vremenu, Naša starija lirika, Tipovi nove lirike, Duh današnje lirike), Zagreb, 1927.

Tri in štirideset strani v tej razpravi pač noče biti več nego le »impresionalno« pregledna črta, strnjena karakteristika srbske in hrvatske lirike novega in najnovejšega časa. Avtor suponira intimno znanje gradiva, česar Slovenec ne zmore. Dr. Nevistić bi utegnil napisati na širši, z obilnim zglednim gradivom opremljeni osnovi študijo, ki bi nas s pridom seznanila o tem srbo-hrvatskem perečem vprašanju. Motriti pa bi moral svoj predmet še z nekaterih perspektiv. Potem šele bi mogel točno odgovoriti in pojasniti Slovencu to, kar ta že čuti. Čutimo namreč, da imamo med brati — hvala Bogu! — vendar še vedno najmočnejše lirične pesnike — Slovenci.

Dr. I. P.

Iz tujih literatur

Francosko slovstvo

Tedni katoliških pisateljev v Franciji. Že dr. Fr. Grivec je zapisal v Času, X (1916), stran 73, v članku »Katoliški preporod v Franciji«: Znanstveni uspehi francoskih katoličanov so veliko večji in trdnejši kakor njihov dosedanji napredek v verskem življenju, v socialni in politični organizaciji. — Po vojni se je verskosocialna in političnoorganizatorna plat njihovega prizadevanja med ljudstvom precej razširila; vendar pa vlada pri njih slej ko prej geslo, da je treba vzgojiti za vsa področja dobrih voditeljev, elito. In nedvomno je res: kakor so francoski katoličani podlegli, ker so izgubili vodstvo v področju vede, tako je pravilno, da si morejo priboriti zopet veljavo le z duhovno silo.

Zato se vrši že dolgo hud boj za šolo, za mladino, zato se križajo uma svitli meči v govorih in v tiskani besedi. In ne le v časnikarstvu. Lepo slovstvo je bilo torišče, na katerem so se pojavili prvi odločni glasovi proti pozitivizmu in agnosticizmu; pisatelji, literarni kritiki so z nenadnimi konverzijami obrnili pozornost občinstva na novi preokret v zmislu prenavljanja v veri. In zrastle je tekem zadnjih par desetletij nov rod, ki se bori možato in z vso vnemo za najvišje dobrine človeške in ki smatra za čast, da izpoveduje svojo vero in slavi svojega Boga. To niso več posamezniki, to so skupine, ki se skušajo organizirati na vseh poljih, tudi v literaturi.

Urednik revije »Les Lettres«, Gaëtan Bernoville, je naslovil leta 1921. na pisatelje s katoliškimi cilji in s trdno voljo, da zopet pokristjanijo Francijo, poziv, da bi se zbrali v širšem krogu, se spoznali in se pogovorili o složnem skupnem delu. Že v maju istega leta se je vršil prvi tečaj, »teden« (Semaine des Écrivains Catholiques), pač po vzoru »socialnih tednov«, ki so se po letu 1904. tako lepo obnesli na Francoskem in drugod.

Ti tedni so postali odslej nekaka uradna letna ustanova. Udeležujejo se jih pisatelji, umetniki, kritiki, znanstveniki, vseučiliški in srednješolski profesorji iz Francije, često tudi iz drugih držav.

V prejšnjih letih so obravnavali sledeča vprašanja: **Katoliški pisatelj v moderni družbi**, njegove stanovske, narodne in mednarodne dolžnosti (1921). **Laicizem**, njega definicija; laicizem v znanstvenem raziskovanju, v slovstvu, v vodstvu države, v mednarodnem življenju (1922). **Vplivanje pisateljev na široko občinstvo**, njega načelo, sredstva (1925). **Časnikarstvo**. Načela, poslanstvo velikih časnikov, pokrajinski dnevnik, podlistek, verska poročila, slovstvena, dramatska, umetniška in glasbena kronika. Časnikarska šola (1924). Na programu petega tedna, ki se je vršil od 6. do 12. decembra 1926, sta bili dve temi: a) **Protikrščanska ofenziva**: morala in zgodovina verstev, sociologija, pričetki krščanske misli; b) **Katolicizem in literatura**: svetniki v modernem slovstvu, katoliška kritika in sodobno slovstvo, roman in katoliško navdihnjenje.

Obe strani tega zadnjega programa sta aktualni in značilni za duha teh tednov ter stanje katoliškega slovstva sploh. Gotova borbenost, odločna smotrenost veje iz njih. Da bi zajezili protiversko agitacijo, ki

se širi iz javnih šol in nasprotnih strokovnih krogov še vedno globoko med široke mase, so povabili svoje specialiste za verskoznanstvena in socialna vprašanja, da razčistijo teren pred zborom pisateljev in umetnikov: na ta način naj se pokaže, kaj je treba in kaj se more storiti proti napadom brezvercev. In sklep? Na eni strani sistematično izdajanje znanstvenih del zoper nasprotno stališče, na drugi pa popularnih knjižic, ki naj razširijo pravo stališče med množice. Ker danes najbolj uspeva katoliška stvar v kritiki, romanu in hagiografiji, je bilo prirodno, da se pregleda, koliko se je doseglo tozadevno v modernem svetu. Zlasti življenjepisi svetnikov so sedaj postali izredno priljubljeni pri čitateljih, ki so navajeni sicer čisto drugačnega berila, tako Saint Paul (Émile Baumann), Sainte Thérèse de l'Enfant Jesus (Gaëtan Bernoville), Saint Augustin in Ste Thérèse d'Avila (Louis Bertrand), več del o sv. Frančišku Asiškem in mnogo drugih.

A zunanja ureditev teh tednov? Dovršena in spretna. V vsej formi ji stoji na čelu kot častni predsednik pariški nadškof kardinal Dubois, kot častni odbor 12 reprezentativnih osebnosti, članov Francoske akademije: msgr. Baudrillart, René Bazin, Louis Bertrand, Henry Bordeaux, Paul Bourget, Henri Bremond, René Doumic, maršal Foch, Pierre de la Gorce, Georges Goyau, Henri Lavedan, Pierre de Nolhac. Pravi odbor šteje 33 članov iz vseh vrst umskih delavcev, pisateljev, kritikov, časnikarjev, profesorjev, kot msgr. Beaupin, Maurice Brillant, Victor Bucaille, Abbé J. Calvet, Henri Ghéon, René Johannet, Jacques Maritain, Henri Massis, Armand Praviel, Henri Thévenin (Jean Morienval), Robert Vallery-Radot, Maurice Vaussard i. dr.

Omenjeni dnevni red: Današnje krščanstvo v boju s katoliškim prerodom v Franciji je bil porazdeljen na šest popoldanskih sej. Vsakokratni referent (helenist Maurice Brillant, sociolog Olivier Leroy, apologet abbé Bruno de Solages, pridigar P. Doncoeur S. J., profesor J. Calvet, pisateljica Jean Balde) poda v 20 minutnih izvajanjih svoje poročilo, nakar sledi vsestranska debata, ki jo vodi vsak dan drug član kot predsednik. Naslednjega dne ima poročevalec zopet 10 minut na razpolago, da povzame osebne in dejanske zaključke zborovanja prejšnjega dne.

Poleg tega se vrše še večerni sestanki, ki imajo namen, da spravijo v družaben stik pisatelje med seboj in pa z založniki, knjigarji, dijaki, delavci, uradniki, s pisatelji iz province in iz inozemstva (topot je bil navzoč n. pr. Johannes Jörgensen). Ti prijateljski večeri imajo gotovo velik propaganden in praktičen pomen, ker dajo priliko, da se doseže vzajemno sodelovanje med pisatelji in zastopniki organizirane bratske publike, na katero naj se polaga predvsem važnost.

Zadnji dan, v nedeljo, se je vršilo svečano zaključno zborovanje v veliki dvorani pariškega »Institut Catholique français« z govori Emila Baumanna, glavnega tajnika tednov Gaëtana Bernovillea, msgra. Juliana in kardinala Duboisa. Pred mnogoštevilnimi odličniki katoliškega sveta se je poudarjalo znova, kako potrebni, kako plodoviti so ti tedni za obrambo in za propagando katoliške misli med inteligenco in med narodom. Tudi umetnost ima svoje pravo

poslanstvo. »Francija se je lajziralala najprej v svojih vodilnih slojih. Ti vodilni sloji naj se zopet pokristjanijo, da jo pokristjanijo. Ura priganja; povsod čutimo, kako narašča nemir in zmešnjava. Naj postanejo katoliški pisatelji umski voditelji francoske misli, te misli, ki se išče zmeraj, odkar je izgubila luč stare vere« (msgr. Julien, prim. La Croix, 14. dec. 1926, str. 2). Zato naj se odrečejo katoliški književniki vsem prepirom ter v slogi in ljubezni prekvasijo svoj narod s pravo vernostjo.

Zvečer se je vršil banket pod predsedstvom Louisa Bertranda, ki je združil kakih sto katoliških pisateljev.

Še besedo o stalnih organizacijah francoskih katoliških pisateljev. Da ustreže večkratnim željam, izraženim na teh tednih, se je ustanovila posredovalnica za informacije in stanovsko pomoč (Bureau d'Information et d'Entr'aide professionnelle). Razen tega obstoje tri poklicna društva: Corporation des Publicistes chrétiens (Društvo krščanskih publicistov); dalje Syndicat des Écrivains in Syndicat des Journalistes français (strokovni zvezi pisateljev in časnikarjev francoskih). Ta društva prirede vsako leto romanje na Montmartre v cerkev »Sacré Coeur«, da se tam posvete presv. Srcu Jezusovemu. Letošnjega romanja v juniju (gl. La Croix 14. jun. 1927) se je udeležilo kakih 80 publicistov, med njimi Georges Goyan, René Bazin, Pierre de la Gorce, Leontine Zanta i. dr. Nato so se vršili občni zbori vseh treh društev ob številni udeležbi.

Leta 1918. je ustanovil Charles Luce katoliškim pisateljem posebno glasilo »Bulletin des Écrivains et des Artistes catholiques«; sedaj ga urejuje Charles Grolleau. Oficielni organ omenjenih organizacij pa je »Bulletin mensuel de la Corporation des Publicistes chrétiens et des Syndicats des Journalistes et des Écrivains français«.

L. Sušnik.

Nemško slovstvo

Literaturwissenschaftliches Jahrbuch der Görres-Gesellschaft I. In Verbindung mit Josef Nadler und Leo Wiese herausgegeben von Günther Müller. Freiburg im Breisgau, 1926. Str. 161.

Nemci so glede literarne vede brez dvoma prvi. Pričujoči zvezek letopisa, ki ga je pri Herderju začela izdajati Görresova družba, priča, da izdajatelji svojega dela niso omejili samo na nemško slovstvo, ampak da hočejo z novimi literarno znanstvenimi metodami poseči v vse značilne slovstvene pojave. (Med izdajatelji je napisal Nadler zgodovino nemškega slovstva po pokrajinah in značaju ljudstva.) V prvi vrsti je pri takem podjetju treba očistiti pojme in jim dati njihovo pravo znanstveno vsebino. Zato beremo namesto predgovora odlomek iz Görresovega razmotrivanja Wachstum der Historie, ki se začneja: Če je šlo mimo časa kako veliko in silno gibanje, novo naraščanje življenjskih tokov, tedaj se duh obrne vase in misli, kaj naj pomeni to divje razvneto preteklost in kateri temelji se hočejo iz nje zgraditi za prihodnost.

Zbornik ima sedem razprav; dve prinašata material za literarno in kulturno historijo, druge pa so komparativne, oziroma kritične. Ein Florilegium Talmudicum des 15. Jahrhunderts kaže

vpliv, ki ga je imel talmud na krščanski zapad, Beiträge zur Bibliographie der oberdeutschen Renaissance und Barockliteratur pa prinaša bibliografijo nemške renesančne in baročne pridige, ki jih hrani kapucinska knjižnica v Freiburgu v Švici.

Zanimivejše in tehtnejše so lit. estetične razprave, zlasti dve: Italienische Renaissance und spanische Renaissance in Renaissance und Barock in der deutschen Dichtung. Tu vidimo, kako abstraktni pojmi zakrivajo često popolnoma drugačno vsebino. V prvi razpravi motri Helmud Hatzfeld (Frankfurt a. M.) kulturno življenje v obeh deželah z ozirom na individualizem, nacionalizem, družbo, ljudskost, ženo, ljubezen, naravo, opazovanje človeka, umetnost in ugotavlja, da je renesansa v obeh deželah dvoje popolnoma različnih pojavov, da je bilo živahnejše v Italiji racionalistično-hedonistično, njena umetnost estetična in antična, v Španiji življenje mistično aktivistično, umetnost pa etična in katoliška (str. 46). Razprava o nemški renesansi in baroku se omejuje na razmotrivanje o organični vsebini obeh pojmov in pretežno polemizira s Herbertom Cysarzem, ki je napisal knjigo o nemškem baročnem pesništvu.

Naslednji dve razpravi govorita o vsebinskih in formalnih vplivih. E. Th. A. Hoffmann und G. H. Schubert dokazuje, kako je obširna Hoffmannova novela Der goldene Topf vzrasla šele pod vplivom Schubertove narurane filozofije v svojo vsebinsko in oblikovno posebnost, Das Bräutigam-Motiv in Lermontovs Dämon und Verwandtes pa odkriva byronizem pri Lermontovu. Končno prinaša Günther Müller zanimive estetične opombe k problemu o uporabi starega motiva v moderni zasnovi, ker je Hans Roselieb v pesnitvi Die liebe Frau von den Sternen, legendenhafte Erzählung aus der Gegenwart, porabil star motiv v sestri Beatriki (prim. tudi Maeterlinckovo Sestro Beatriko). Zanimiv je sklep na str. 140, kjer pisatelj ugotavlja, kako so se nemški katoliški pisatelji 19. stol. oblikovno opirali na 16. in 17. stol. ali pa na sodobne tuje katoliške zglede, nova generacija pa mora graditi v visoki moderni zasnovi, a da prenavlja in preureja iz notranjega nagiba iz vere v transcendentnega Boga.

F. K.

Robert Lais: *Auf der Spur des Urmenschen.* Freiburg i. Br., Herder & Co., 1926.

Z drugega stališča kot Ledroitova knjiga je napisana ta. Lahko bi jo imenovali poljuden prijetno in preprosto pisan učbenik prazgodovine. Za uvod podaja tabelaričen pregled prazgodovinskih dob. Nato ugotavlja kratko, da se nahajajo spomeniki teh kultur v zemlji, v jezerih in močvirjih in na površini zemlje, na kar razpravlja o načinih, kako jih izsledimo. V 4. poglavju sledi predmetni in tehnični opis najdb, ki je tako živahen in prožet s tolikimi opazovanji iz življenja in tehnike, da tvori pač najdragocenejši del knjige. Sledi kratko navodilo o zbiranju prazgodovinskih predmetov, končno pa sintetična slika prazgodovinske dobe, njen človek, njegova kultura in okolica, v kateri je živel.

Knjigo priporočam vsem, ki se hočejo poučiti o prazgodovini človeštva.

Frst.

Keramična šola Fr. Kralja, izdelki

Prejeli smo v oceno:

Leo Weismantel: Die Geschichte des Richters von Orb. Freiburg i. Br., 1927. Herder. — Weismantel, nekakšen Schiestl v moderni nemški katoliški novelistiki, je dal v pričujoči zgodbi domačnostno dehtečo, na bridko nemško rezbarijo spominjajočo romantično fabulo o zločincu na sodnem stolu in tako zvanem »plemenitem roparju«. Uglasbil je povest osebnostno v okvir in tako nehote ustvaril nekako nesoglasje: ubil je primarnost in zabrisal ostrost s svoje besede zgovornostjo. Utegnil bi se s pridom vrniti v veliko šolo Scheffelove novele. Dr. I. P.

Alban Stolz: Gesammelte Werke. Volksausgabe. IV. Band (Spanisches für die gebildete Welt), Herder, Freiburg i. Br. — Knjiga je slovita in poljudna in v te vrste slovstvu Stolzovo baje najboljše. Slovenskemu, zlasti duhovskemu izobraženstvu Stolz ni neznan. S pridom bi smel tudi naš lajik vedeti, kaj in kako je gledal in mislil potujoči katoliški duhovnik. Dr. I. P.

Pierre l'Ermite: Die »alte Jungfer«. Roman. Übersetzt von Johann Poltéra. Herder. — Pisatelj je katoliški duhovnik in odličen sotrudnik dnevnika »Križ«. Nemci ga dobro poznajo. Berilo je za mestno izobraženo, zlasti žensko občinstvo. Zgodba njegove »zarjavele device« je mirno pisana, v dnevniški obliki izražena bol in odpoved plemenite ženske duše. Dr. I. P.

Strupp. Ein Märchenbuch mit lustigen Bildern und Versen von Johannes Thiel. Herder u. Co., G. m. b. H., Freiburg i. Br. — Sijajna in bogata otroška knjiga, ki bi bila vredna, da jo Slovenci presnujejo v naš izraz in občutek kot »Pedenj, vitez Bradovič«. Dr. I. P.

Narodna enciklopedija SHS, III. zv., 20. snopič. Okrugljak—Palmotić.

Anton Kristan: O delavskem in socijalističnem gibanju na Slovenskem do ustanovitve Jugoslovanske socijalno-demokratske stranke (1848—1898). Priloga: Seznam slovenskih socijalističnemu delavstvu namenjenih knjig, brošur, revij in časopisov. Sestavil Cvetko Kristan. Zadržna založba. Ljubljana, 1927.

Marin Studin: Izložba vajarskih radova u drž. gimnaziji u Splitu, 1927. — Ilustriran katalog razstave.

Maksim Blumenau: Ruska začetnica za Slovence. Mariborska tiskarna, Maribor, 1927. — Knjižica, ki jo toplo pozdravljamo, ker se ji vidi, da je izrastla iz žive prakse in bo prav zato izborna služila Slovincu, ki jo bo vzel za podlago svojega študija ruščine, ima v 1. oddelku azbuko, v 2. prvo rusko čitanko, v 3. kratko slovnico ter končno še tabelaričen primerjalni pregled jugoslovanskih abeced in azbuk z rusko.

Anton Mrkun: Dinamit in antidinamit. Dinamit — alkohol in antidinamit — abstinenca, ali ugovori proti abstineni in odgovori nanje. (Propagandna brošura proti alkoholu.) Ljubljana, 1927.

Letopis Matice srpske, l. 101, knj. 312, zv. 2—3. Str. 365. K Dobida: Slovensko umetniško društvo.

Umjetnost. Revija za slikarstvo, grafiku i skulpturu. Uređuje odbor. God. IX., sv. III., 1927.

Izveštaj Matice Hrvatske za godinu 1926. S imenikom članova za god. 1926. Zagreb, 1927.

M. Murko: Myšlenka jihoslovanského sjednocení v minulosti. Govor v Slovanski Besedi in Ljudski univerzi v Bratislavi. Ponatisk iz Slovenskega Přehleda, 1927.

Lucien Tesnière: L'emploi des temps en français v Bulletin de la Faculté des lettres de Strasbourg. — Članek je pisatelj posvetil svojim slovanskim učencem v Ljubljani in Strasburgu.

Matija Malešič: Kruh. Mohorjeva knjižnica XV. Prevalje, 1927.

J. Weingartner: Mariensverehrung und religiöse Kultur. — Devet Marijinih pridig v proštijki cerkvi v Innsbrucku. Herder & Co., Freiburg i. Br., 1927.

Linus Bopp: Das Jugendalter und sein Sinn. Herder & Co., Freiburg i. Br., 1927. — Mladinsko pedagoška knjiga. Glavne točke vsebine: Telesni razvoj v splošnem okviru pubertete. — Razvoj duševnega življenja v letih zorenja. — Mladina in svet njenih vrednot. — Nekaj tipov moške mladine. — Psiha ženske mladine. — Zmisel mladosti in vodstvo mladine. — Napačni razvoj v letih zorenja. — Idealna slika mladinskega vzgojitelja.